

Kim Helene Olsen

Sosialt arbeid som fagfelt i en straffegjennomførende virksomhet

**Har sosialt arbeid som kunnskap betydning i klientarbeidet
ved fromsorgskontorene etter omorganiseringen?**

Kim Helene Olsen

Sosialt arbeid som fagfelt i en straffegjennomførende virksomhet

**Har sosialt arbeid som kunnskap betydning i klientarbeidet
ved friomsorgskontorene etter omorganiseringen?**

SAMMENDRAG

Denne studien handler om sosialt arbeid som fagfelt på en straffegjennomførende virksomhet og hvorvidt sosialt arbeid er relevant kunnskap ved friomsorgskontorene i Norge. Dette er en kvalitativ studie hvor jeg har intervjuet sosialarbeidere ved Oslo friomsorgskontor med det formålet å undersøke friomsorgens virksomhet, ideologi og arbeidskrav. Andre metoder brukt i tillegg, er litterær – og dokumentstudier, samt egen feltpraksis da jeg selv også har jobbet i etaten som sosionom i mange år.

Friomsorgens har endret seg vesentlig fra den tiden det fremsto som en privat organisasjon som ytte omsorg og hjelp til domfelte personer og frem til i dag hvor det er en straffegjennomførende etat som gjennomfører de frihetsrelaterte straffereaksjonen. Et interessant spørsmål er hva denne endringen har ført til for sosialarbeiderens yrkesutøvelse? Et annet interessant spørsmål i dagens straffeideologi er: Hva er straffens formål og hvordan virker dette inn på sosialarbeiderens yrkesutøvelse? Ved å analysere praksisfeltet gjennom informantenes utsagn og opplevelse var det tre tema som ble tydelige: 1) Straffegjennomføringens formål og dilemmaet mellom å være sosialarbeider og kontrollør/straffegjennomfører. 2) Sosialfaglige oppgaver i straffegjennomføringen relatert til begrensninger, muligheter og skjønn? og 3) Har sosialarbeideren tilstrekkelig med kompetanse eller er det behov for ny handlekompetanse?

Studien viser at det er motsetninger mellom sosialfaglig arbeids – og handlekompetanse og straffe, - kontroll,- og sikkerhetsrelaterte kravstrukturer som tillegges sosialarbeiderfunksjonen i en straffegjennomførende etat. Nye kompetansekrav stilles og nye etiske dilemmaer oppstår. Spørsmålet er om disse lar seg forene med grunnleggende sosialfaglige prinsipper, og hvor langt utviklingen kan gå før motsetningene blir for uforenelige.

ABSTRACT

This is a study on social work as a profession within the correctional services, and whether social work is a relevant knowledge at the probation services offices in Norway. With the purpose of examining the activity, ideology and demands of the probation services within the correctional services have I conducted a qualitative study interviewing social workers at Oslo probation office. Other research methods used are literacy- and document study in addition to my own field study from years working as a social worker in the probation services.

The probation services have changed significantly from its time as a private organization that provided care and help for convicted persons up until today as a correctional services office in charge of probation services. One interesting question is what this change has led to for the social workers professional performances? Another interesting question in today's criminal ideology is: what is the purpose of the punishment and how does it affect the social workers professional performances? By analyzing the praxis field through the informants statements and experiences three subject areas became clear: 1) The purpose of the sentencing and the dilemma between being a social worker and the role as a controller/ implementer of the sentence 2) The assignments of the social work as a special field in the sentencing related to limitations, possibilities and discretion 3) Does the social worker have sufficient competence and skills or is there a need for a new method of acting skills.

The study shows contradictions between the social works acting and work skills and structural requirements for punishment, control and security given the role of the social worker within the correctional services. New competence requirements are set and new ethical dilemmas surfaces. The question is whether these requirement and dilemmas can be united with basic principles within the social work as a special field, and how far it will evolve before they get incompatible.

University Collage of Oslo, Department of social studies
Oslo 2010

FORORD

Jeg vil først og fremst rette en spesiell takk til informantene ved Oslo friomsorgskontor som gjennom intervjuene delte sin erfaring, kunnskap og sine betraktninger med meg. Deres beskrivelser skapte nye tanker og refleksjoner i forhold til hvordan sosialt arbeid og sosialarbeiderens rolle og funksjon kommer til uttrykk på et særegent virksomhetsområde som friomsorgen, hvor man har straffegjennomføring som oppgave. Uten dere hadde ikke denne studien blitt noe av.

Jeg takker Kåre Leikseth for en spennende og historisk innføring i friomsorgens utvikling.

Jeg vil takke min veileder, Anita Røysum, for strukturerende innspill som holdt meg fokusert på problemstillingen slik at jeg ikke ”skrev meg ”ut”.

Ikke minst takker jeg min gode venn Yngve Hammerlin for hans teoretiske og faglige innspill. Disse innspillene satte i gang en rekke kritiske refleksjoner som var nyttig i utredningen og analyseringen av studien.

Jeg vil til slutt takke mine fantastiske flotte tenåringssønner som tålmodige har ventet på at jeg skulle bli ferdig med mitt mastergradsstudium.

Oslo, 14.11.2010

Kim Helene Olsen

INNHALDSFORTEGNELSE

Sammendrag	3
Abstract	4
Forord	5
Innholdsfortegnelse	6
Sosialt arbeid som fagfelt i en straffegjennomførende virksomhet	9
Har sosialt arbeid som kunnskap betydning i klientarbeidet ved friomsorgskontorene etter omorganiseringen?	9
Kapittel I. Innledning og problemstilling	9
Innledning.....	9
1.1. Problemstilling	10
1.2. Historisk introduksjon	11
1.2.1. Friomsorgens utvikling innen kriminalomsorgen.....	11
1.3. En beskrivelse av dagens arbeidsoppgaver – og krav sammenlignet med tidligere virksomhetsbetingelser.....	12
Innledning.....	12
1.3.1. Samfunnsstraff.....	13
1.3.2. Betinget dom mot ruspåvirket kjøring.....	14
1.3.3. Straffegjennomføring utenfor fengsel, strgfjl. §16.1	15
1.3.4. Elektronisk kontroll, strfgjl.§16.2	15
1.3.5. Personundersøkelser	15
1.3.6. Møteplikt	16
1.3.7. Prøveløslatelse fra forvaring.....	16
1.3.8. Andre betingede reaksjoner	17
1.3.9. Tiltak overfor gjengangere (TOG)	17
1.3.10. Programvirksomhet	17
1.4. Straffeideologiske prinsipper i straffegjennomføring - fokus på krav og arbeidsoppgaver ..	18
Kapittel II. Metodologi.....	21
Innledning.....	21
2.1. Valg av kvalitativ metode.....	21
2.2. Populasjon og utvalgsprosessen	21
2.3. Rekruttering av informantene.....	22
2.4. Utvalget	23
2.5. Intervjuene	23
2.6. Transkribering	24
2.7. Representativitet.....	24

2.8.	Validitet	25
2.9.	Reliabilitet	25
2.10.	Forskningsetiske refleksjoner	25
2.11.	Egen feltpraksis	26
2.12.	Godkjenning av studien	27
2.13.	Anvendte offentlige dokumenter	27
Kapittel III. Teori		29
Innledning		29
3.1.	Sosialt arbeid som fagkunnskap	29
3.2.	Valg av teoretiske innfallsvinkler	31
3.2.1.	Nygrens og Fauskes begreper brukt for å forstå sosialarbeiderens handlekompetanse i et straffegjennomførende felt	31
3.2.2.	Bourdieu's kapitalbegreper brukt for å forstå sosialt arbeids kunnskapskapital og posisjon i en straffegjennomførende etat	34
3.2.3.	Klientbehandling og menneskesynets betydning i en straffegjennomførende etat	35
Kapittel IV. Hovedfunn og analyse		39
Innledning		39
4.1.	Analyseprosessen	39
4.2.	Studiens funn	40
4.3.	Straffegjennomføringens formål og dilemmaet sosialarbeider - kontrollør/straffegjennomfører	40
4.3.1.	Med fokus på endringsprosesser i straffegjennomføringen	43
4.3.2.	Holdninger og etiske føringer i dilemmaet mellom omsorg og kontroll	45
4.3.3.	Sosialt arbeids verdier i et motsetningsforhold til sanksjons-, kontroll-, og sikkerhetsfunksjoner	49
4.4.	Sosialfaglige oppgaver i straffegjennomføringsetaten i forhold til begrensninger, muligheter og skjønn	53
4.4.1.	Lovverkets begrensninger og muligheter for å utøve skjønn	56
4.4.2.	Er det et indre spenningsforhold mellom lovverket og fagetiske og sosialfaglige prinsipper?	58
4.4.3.	Organisatoriske begrensninger i sosialarbeidernes yrkesutøvelse	62
4.4.4.	Sosialarbeiderens handlekompetanse står i en vekselvirkning mellom deres kunnskapskapital, verdier og holdninger og friomsorgens virksomhetsbetingelser	63
4.5.	Har sosialarbeideren tilstrekkelig med kompetanse eller er det behov for ny handlekompetanse?	65
Kapittel V. Avslutning		70
5.1.	Innledning	70
5.2.	Sosialt arbeids fremtidsbetingelser på en arena som styres av straffeideologiske prinsipper	70
Vedlegg		73
Litteratur		74

Vedlegg 1. Godkjenning fra NSD	77
Vedlegg 2. Personvern for forskning	78
Vedlegg 3. Godkjenning fra Region øst, ved Oslo friomsorgskontor	80
Vedlegg 4. Informasjon vedrørende studien.....	82
Vedlegg 5. Samtykkeerklæring	83
Vedlegg 6. Intervjuguide	84

SOSIALT ARBEID SOM FAGFELT I EN STRAFFEGJENNOMFØRENDE VIRKSOMHET

HAR SOSIALT ARBEID SOM KUNNSKAP BETYDNING I KLIENTARBEIDET VED FRIOMSORGSKONTORENE ETTER OMORGANISERINGEN?

KAPITTEL I. INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING

INNLEDNING

Jeg har jobbet ved Oslo friomsorgskontor siden 1993 som klientbehandler. Fra 1993 og frem til i dag har friomsorgen gradvis gjennomgått omfattende organisatoriske endringer som har påvirket etatens arbeidsoppgaver og ideologiske føringer. Den største endringen skjedde ved innføringen av Lov av 18. mai 2001 nr. 21: om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven) i 2002. Friomsorgen ble med dette innlemmet i straffegjennomføringen som en straffegjennomførende etat på lik linje med fengslene. For sosialarbeideren innebar endringen at fokuset i sosialarbeider rollen ble skjøvet vekk fra klienten¹ og over til samfunnstrygghet, sikkerhet og kontroll. Som delkapittel 1.2.1. Friomsorgens utvikling, vil vise til, ble det å gjennomføre straff friomsorgens fremste oppgave. Rehabiliteringsaspektet ble det sekundære. Gjennom omorganiseringen ble friomsorgens oppgaver todelt: På den ene siden skal den ivareta gjennomføring av straff, samt at de skal ha en rehabiliterende oppgave. Et spørsmål jeg stilte meg var i hvilken grad denne omorganiseringen og endringen av arbeidsoppgavene og - kravene medførte for sosialarbeiderens funksjon og rolle. Sosialarbeiderens funksjon ble nå i mye større grad enn tidligere en kontrollør med sanksjonsmuligheter. Et annet spørsmål som ble aktualisert var hvilke mulighetsbetingelser sosialt arbeid har på det straffegjennomførende feltet etter omorganiseringen.

Sosialarbeideren ved friomsorgen befinner seg i et spenningsfelt hvor de skal yte bistand til de domfelte, samtidig som de skal iverksette og kontrollere at de idømte straffene blir gjennomført. I følge Levin, I. (2004), er sosialt arbeid en profesjon som utøver både samfunnsmessig kontroll og styring. I så måte er ikke det å stå i skjæringspunktet mellom hjelp og kontroll særegent for sosialarbeideren innen friomsorgen. Samtidig representerer

¹ Klient vil senere bli benevnt som domfelt.

friomsorgen og kriminalomsorgen en svært lukket og særegen etat i den forstand at deres grunnideologi og praksis har entydige og dominerende straffegjennomførende formål. Det er sikkerhets- og kontrollkravene som er viktigst. Kriminalomsorgens virksomhet, dens innhold og form er derfor så særegen at den må vurderes ut fra disse grunnleggende betingelsene.

Det mest naturlige å sammenligne seg med, vil eksempelvis være barnevernet som kan akutt- og tvangsplassere barn/ungdom som er til skade for seg selv. Samtidig er det en vesentlig forskjell mellom barnevernet og Kriminalomsorgens tvangsutøvelse. Barnevernet har som hovedoppgave å utøve omsorg og behandling mens kriminalomsorgens primære oppgave er å ivareta samfunnets sikkerhet og sosial ro gjennom et straffende og sanksjonerende system. Dette gjør det derfor vanskelig å sammenlikne med utviklingen i andre etater som ikke har straffegjennomførende oppgaver.

Det som vekket min interesse og som ledet til denne studien var spørsmålet om sosialarbeiderens hjelperolle har blitt svekket med de endrede arbeidsoppgavene og om sosialt arbeid har relevans i en straffegjennomførende etat.

1.1. PROBLEMSTILLING

Rammene rundt problemstillingen er friomsorgens historiske utvikling og hvordan dette har påvirket friomsorgens oppgaver slik de fremstår i dag. På bakgrunn av dette er min problemstilling som følger:

Sosialt arbeid som fagfelt i en straffegjennomførende virksomhet.

Har sosialt arbeid som kunnskap betydning i klientarbeidet ved friomsorgskontorene etter omorganiseringen?

Jeg er primært opptatt av de endringsprosessene som har skjedd i løpet av friomsorgens utvikling i straffegjennomføringsetaten og om disse endringene har påvirket sosialt arbeid og handlingskompetansen til sosialarbeideren i friomsorgen. Er det trekk ved denne utviklingen som hemmer eller fremmer det sosialfaglige arbeidet i en straffegjennomførende etat?

Disse endringene er en viktig faktor i min problemstilling og jeg vil derfor innledningsvis gi en kortfattet presentasjon av friomsorgens historiske utvikling i kriminalomsorgen.

1.2. HISTORISK INTRODUKSJON

Kriminalomsorgen er organisert i tre nivåer: Kriminalomsorgens sentrale forvaltning, seks regionadministrasjoner; de lokale fengsler, overgangsboliger og friomsorgskontor. Fengslene, overgangsboligene og friomsorgskontorene har ansvaret for den daglige driften på lokalt nivå. Kriminalomsorgen er gjennom Lov av 18. mai 2001 om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven) gitt myndighet til å iverksette og gjennomføre avsagt dom. Dette plasserer kriminalomsorgen i strafferettskjeden sammen med den delen av politiet som etterforsker og fremmer straffbare forhold for retten, samt domstolene (NOU 1993:32).

Det er 17 friomsorgskontorer i Norge (St.meld.nr. 37, 2007-2008). Disse er fordelt på de seks nevnte regionsadministrasjonene rundt om i landet. Oslo friomsorgskontor er det største kontoret med 52 stillingshjempler. I tillegg kommer vikarer og tilkallingsvakter.

Pr. 1. mars. 2009 var det totalt 335 årsverk ved friomsorgskontorene² (s, 61).

1.2.1. FRIOMSORGENS UTVIKLING INNEN KRIMINALOMSORGEN

Forløperen til friomsorgskontorene, ”Foreningen til Forsorg og Beskyttelse for de fra Kristianias Straffarbeidsanstalter løsladte Forbrydere” ble stiftet i 1849. Foreningen ble drevet av veldedighet og deres formål var å yte råd og bistand til løslatte personer (NOU 1975:61). Da fengselsselskapene ble stiftet på midten av 1870 tallet, ble formålet med hjelpen endret. Hjelpen skulle nå ytes som økonomisk bistand til den løslatte, samt hjelp til å skaffe arbeid (NOU 1993:32). I 1917 skiftet Fengselsselskapene navn til forsorgsforeninger og dannet ”De norske forsorgsforeningers landsforbund” (ibid.). Samtidig som navndringen fant sted, ble oppgavene utvidet til også å omfatte unge lovbrøyttere med påtaleunntatelse eller som var i dømt betinget dom (ibid.). På samme tid ble det opprettet lærehjems – og verneforeninger. Deres formål var å skaffe tidligere straffedømte en midlertidig bolig hvor de kunne få bo – og sosial trening, samt en fagutdanning (ibid.). Oppfølgingen ble formalisert i 1919 hvor man gjennom en lovendring fikk mulighet til å føre tilsyn med betinget dømte og påtalefritatte (NOU 1993:32). Det var forsorgsforeningene og lærehjems – og verneforeningene som ble ilagt denne kontrolloppgaven (ibid.). I begynnelsen av 1920 årene, gikk forsorgsforeningene

² [http://www.krus.no/upload/PDF-dokumenter/Nordisk%20statistikk%202004-2008\(web\).pdf](http://www.krus.no/upload/PDF-dokumenter/Nordisk%20statistikk%202004-2008(web).pdf), lastet ned 12.11.2010.

og lærehjems – og verneforeningene sammen og dannet Norges Forsorgs – og Verneforbund, senere Norges Vernesamband (NOU 1975:61).

1. januar 1980 overtok staten virksomheten til vernelagene og vernesambandet. Vernelagene ble til Kriminalomsorg i frihet³, og Norges Vernesambands oppgaver ble overført til Justisdepartementet. Virksomheten til Kriminalomsorg i frihet ble regulert av straffeloven, fengselsloven og ved instruks for kriminalomsorg i frihet gitt ved kgl.res. av 14 desember 1979 (NOU 1993:32) I rundskriv G 280/82 av 07.12.1982 fikk kriminalomsorg i frihet sine instruksjoner fra justisdepartementet for hvordan de skulle gjennomføre de ulike straffene (ibid.). Ved å gå fra å være private organisasjoner, ble vernelagene statlige etater og friomsorgen ble en straffegjennomførende etat slik den fremstår i dag (St.meld.nr. 37, 2007-2008). Gjennom innføringen av straffegjennomføringsloven, ble friomsorgen for alvor innlemmet i kriminalomsorgen som en strafferettsinstitusjon. Fra å være to separate enheter ble friomsorgen og fengslene sammenslått og organisert under kriminalomsorgen.

Inndelingen av kriminalomsorgen i regioner var en viktig administrativ og organisatorisk endring. Tidligere forholdt friomsorgen seg direkte til Justisdepartementet, men ved regionsinndelingen ble det etablert ett nytt administrativt nivå.

Lovhjemlingene i 1919, 1980 og 2001 viser en gradvis endring av friomsorgens oppgaver. Fra å være en friomsorg organisert som frivillige organisasjoner med en rendyrket hjelpe - og omsorgsfunksjon har friomsorgens oppgaver gradvis fått mer og mer karakter av kontroll. Imidlertid er friomsorgens innlemming i straffegjennomføringsloven den endringen som har hatt størst innvirkning i deres virksomhet. Med felles lov ble friomsorgen likestilt fengslene som straffegjennomførende etat og kontrollfunksjonen ble for alvor, tydeliggjort. Gjennom den nye straffegjennomføringsloven kom det også nye krav til friomsorgens virksomhet og måte å gjennomføre de ulike straffene på. Dette vil jeg beskrive i neste kapittel.

1.3. EN BESKRIVELSE AV DAGENS ARBEIDSOPPGAVER – OG KRAV SAMMENLIGNET MED TIDLIGERE VIRKSOMHETS BETINGELSER

INNLEDNING

Regjeringens overordnede kriminalpolitikk er å skape trygghet i samfunnet. Dette innebærer at friomsorgen skal gjennomføre straffen på en slik måte at den bidrar til å forhindre og

³ Det er disse som nå er friomsorgskontorene.

forebygge ny kriminalitet. St.meld. nr. 37 (2007–2008) vektlegger betydningen av at friomsorgen må ha de sanksjons – og reaksjonsmulighetene som er nødvendig for å ivareta samfunnets trygghet og sikkerhet slik at man kan opprettholde sosial ro. Gjennom instruks og rundskriv har friomsorgen tidligere også hatt myndighet til å melde brudd på fastlagte vilkår, men da ble dette meldt til politiet. En vesentlig forskjell er at nå meldes brudd, som ikke omhandler kriminalitet, til regionsadministrasjonen. Juristene ved regionskontorene, forbereder og fører disse sakene for retten med begjæring om omgjøringen av dommen til å måtte sones i fengsel. Unntak fra denne regelen er elektronisk kontroll, betinget dom mot ruspåvirket kjøring og prøveløslatelse fra forvaring. Disse fatter friomsorgen selv vedtak på. Brudd på vilkår på prøveløslatelse fra forvaring, sendes statsadvokaten med innstilling fra Regionsadministrasjonen. Brudd på vilkår er mer absolutt nå enn tidligere.

Friomsorgens hovedoppgaver er å iverksette og gjennomføre de strafferettslige reaksjonene som skal sones ute i samfunnet. Det er kriminalomsorgen og i prinsippet friomsorgen, som bestemmer innholdet i de ulike straffereaksjonene. Samtidig legger St. meld. nr. 37 (2007–2008) frem tanker om hva som skal til for at straffen ”skal virke”. Viktigheten av å ha strukturerte tiltak som baserer seg på kognitive programmer og sosiale læringsteorier for å kunne endre kriminelle holdninger og å lære inn nye sosiale ferdigheter, er tiltak stortingsmeldingen betoner som vesentlige. I tillegg vektlegger den ferdigheter som å være rettferdig, ha en empatisk holdning til den dømte, og gode sosiale ferdigheter, som innebærer å ha en grensesettende og problemløsende atferd, som ”viktige i effektive tiltak” (St.meld.nr. 37, 2007–2008, 80).

Friomsorgens oppgaver er todelt: Den ene omfatter omsorgsarbeid og den andre er knyttet til straffegjennomførende kontrolloppgaver. Begge inneholder gamle og nye arbeidsformer som kommer til uttrykk i de nye praksisene. Jeg vil kortfattet redegjøre for disse.

1.3.1. SAMFUNNSSTRAFF

Det ble i 2009 iverksatt 2912 dommer på samfunnsstraff, totalt i Norge⁴.

4

http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=07557, lastet ned 10.11.2010.

Samfunnsstraff er en hovedstraff og et alternativ til fengselsstraff. Den har erstattet tidligere samfunnstjeneste og den har et annet kvalitativt innhold. Tidligere samfunnstjeneste inneholdt kun samfunnsnyttig arbeid. Fortsatt er det krav til samfunnsnyttig arbeid, men 35 % av de idømte timene skal nå benyttes til andre tiltak, tilpasset den enkeltes behov.

Samfunnsstraffen ses i lys av fengselsstraff. Denne straffereaksjonen kan ikke idømmes hvis den ubetingede straffen overstiger ett år i fengsel. Samfunnsstraffen utmåles i timer. Antall idømte timer varierer fra 30 og inntil 420 timer. Timene skal gjennomføres innenfor en gjennomføringstid, satt av retten. Gjennomføringstiden skal ikke overstige 1 ½ år. En dom på samfunnsstraff skal inneholde bestemmelser om subsidiær fengselsstraff. Denne subsidiære straffen kommer til anvendelse dersom den domfelte bryter vilkårene for samfunnsstraff. En times samfunnsstraff tilsvarer ett døgn i fengsel.

Ved brudd på vilkårene for gjennomføringen, sender friomsorgen en bruddmelding til regionsadministrasjonen som fører bruddmeldingen for retten med begjæring om omgjøring til soning av den subsidiære fengselsstraffen.

Samfunnsstraffen kan kombineres med inntil 60 dagers ubetinget fengselsstraff.

1.3.2. BETINGET DOM MOT RUSPÅVIRKET KJØRING⁵

Det ble i 2009 iverksatt 541 slike dommer, totalt i Norge⁶.

Betinget dom mot ruspåvirket kjøring er selvstendig straffereaksjonen. Dette er en betinget dom som retter seg mot personer som har kjørt motorkjøretøy under påvirkning av alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler, både legale og illegale (St.meld.nr.37, 2007-2008). Programmets varighet er ett år. Formålet med denne reaksjonen er å motvirke kjøring i beruset tilstand, skape et tryggere trafikkmiljø og redusere trafikkulykkene. Dette er et strukturert gruppeprogram hvor innholdet er fokus på endring og bevisstgjøring av egne holdninger. Mange som tidligere sonet i fengsel, idømmes nå denne reaksjonen. Brytes vilkårene satt i denne dommen, sendes bruddmeldingen til regionsadministrasjonen som reiser bruddmeldingen for retten med begjæring om omgjøring av straffen til fengsel.

⁵ Tidligere promilleprogram.

⁶

http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=07557, lastet ned 10.11.2010.

1.3.3. STRAFFEGJENNOMFØRING UTENFOR FENGSEL, STRGJFL.⁷ §16.1

Det ble i 2009 iversatt 66 slike reaksjoner, totalt i Norge⁸.

Ved behov for særlige rehabiliteringstiltak, som ikke kan imøtekommes i fengsel, kan denne reaksjonsformen komme til anvendelse (St.meld.nr. 37, 2007–2008). Denne reaksjonen kan bidra til å tilrettelegge en god overgang fra fengsel til samfunnet. Elektronisk kontroll er en slik type reaksjon.

1.3.4. ELEKTRONISK KONTROLL, STRFGJL. §16.2

Det ble i 2009 iversatt 802 slike reaksjoner, totalt i Norge⁹.

Elektronisk kontroll er en straffereaksjon som sones i domfeltes egen bolig. Bor det andre i boligen, må disse samtykke til at hjemmesoning. Målgruppen er personer som er dømt til maksimum fire måneders fengselsstraff eller har igjen fire måneder å sone i fengsel før de kan søke om prøveløslatelse (St.meld.nr. 37, 2007-2008). Klienten får påsatt en fotlenke som er programmert i forhold til tidsbruk frem og tilbake til jobb/skole, innlagt tid til handling og permisjoner. Boligen må være utstyrt med telefonlinje for oppkobling av alarmer som er tilknyttet fotlenken. Klienten skal følges opp med samtaler ved friomsorgen. I tillegg gjennomføres det ulike kontrolltiltak utført av friomsorgen som uanmeldte hjemmebesøk, utåndings- og urinprøver, kontroll av den dømte på arbeidssted for å nevne noen.

Denne soningsformen er foreløpig et prøveprosjekt fordelt på syv fylker, hvorav Oslo er ett av dem. Stillingene er likt besatt av både sosialarbeidere og fengselsbetjenter.

Ved brudd på vilkårene er det friomsorgen som beslutter vedtak om innsettelse i fengsel. Innsettelse skjer umiddelbart.

1.3.5. PERSONUNDERSØKELSER

Personundersøkelser utarbeides på forespørsel fra politiet eller retten. Dette er et rettslig dokument som utarbeides i forkant av den siktedes rettssak. Hensikten med

⁷ straffegjennomføringsloven.

⁸

http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=07557, lastet ned 10.11.2010.

⁹(ibid.), lastet ned 10.11.2010.

personundersøkelsen er å belyse tiltaltes situasjon på en rekke livsområder slik at retten i større grad kan idømme en individuelt tilpasset straff. Friomsorgen skal, i motsetning til personundersøkelser for samfunnsstraff, uttalelse seg om den siktedes egnethet når det gjelder betinget dom mot ruspåvirket kjøring, elektronisk kontroll og forvaring

Tidligere var formålet med personundersøkelsen også å vurdere om vedkommende var ”egnet” til å utføre samfunnstjeneste.

1.3.6. MØTEPLIKT

Det ble i 2009 iversatt 895 slike reaksjoner, totalt i Norge¹⁰.

Møteplikt eller meldeplikt omfatter den gruppen som prøveløslates fra fengsel før de har sonet den ubetingede straffen i sin helhet.

Møtepliktens lengde varierer fra en måned og inntil ett år, avhengig av gjentakelsesfaren og gjenstående soningstid. Ved dagens lovgivning melder friomsorgen brudd på vilkår til regionsadministrasjonen som fører dette for retten med begjæring om å sone resten av straffen i fengsel.

Tidligere hadde tilsyn med prøveløslatelse en varighet mellom 6 måneder og inntil ett år, uavhengig av gjenværende soningslengde. Tilsynets periode kunne forlenges dersom friomsorgen mente klienten ikke var tilstrekkelig rehabilitert, men ikke utover ett år. Brudd på ilagte vilkår for prøveløslatelsen ble meldt av friomsorgen til politiet, men disse ble i liten grad fulgt opp.

1.3.7. PRØVELØSLATELSE FRA FORVARING

Det ble i 2009 iversatt 6 prøveløslatelser fra forvaring, totalt i Norge¹¹.

¹⁰

http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=07557, lastet ned 10.11.2010.

¹¹

http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=07557, lastet ned 10.11.2010.

Forvaring ble innført som straffereaksjon 01.01.2002. Den erstatter tidligere fengselsstraff med sikring. (St.meld.nr 37, 2007-2008). Reaksjonen brukes der hvor kravet til samfunnsbeskyttelse er ekstra stort. Forvaring innehar til forskjell fra tidligere sikringsbestemmelser, en tidsubestemthet. For de som løslates fra forvaring, varierer prøvetiden fra ett til inntil fem år (ibid.). Både tingretten og kriminalomsorgen har mulighet til å fastsette og ilegge en rekke kontrolltiltak og vilkår, som krav til bosted, arbeid/sysselsetting, utdanning, forbud mot rusmidler og oppfølging av kriminalomsorgen, som i praksis er friomsorgen. Ved brudd på vilkår melder friomsorgen dette til statsadvokaten med innstilling fra regionsadministrasjonen.

Sikringsinstituttet slik det fremsto tidligere, var en tidsbegrenset straff gjerne i kombinasjon med fengsel.

1.3.8. ANDRE BETINGEDE REAKSJONER

Det ble i 2009 iverksatt 16 andre betingede reaksjoner, totalt i Norge¹².

Dette der dommer hvor prøvetiden er bestemt av retten og hvor det er ilagt oppmøteplikt hos friomsorgen som et av flere mulige vilkår.

1.3.9. TILTAK OVERFOR GJENGANGERE (TOG)

Dette er et samarbeidstiltak mellom Oslo friomsorgskontor og Oslo fengsel, hvor formålet er å forberede og tilrettelegge løslatelsen fra fengslet. Den innsatte følges tett opp både under soning og etter løslatelsen av fengselsbetjenter og ansatte ved friomsorgen.

1.3.10. PROGRAMVIRKSOMHET

Ved Oslo friomsorgskontor gjennomfører man kognitive programmer som ENSAP og VINN. VINN retter seg kun mot kvinner. I tillegg gjennomføres programmet Alternativ til vold, hvor det er prosessen som er den drivende kraften. Alle er gruppebasert.

¹² [http://www.krus.no/upload/PDF-dokumenter/Nordisk%20statistikk%202004-2008\(web\).pdf](http://www.krus.no/upload/PDF-dokumenter/Nordisk%20statistikk%202004-2008(web).pdf), lastet ned 12.11.2010.

Jeg har ved gjennomgåelsen over beskrevet dagens arbeidsoppgaver sett i lys av tidligere praksis. Som kapitlet viser, er det en forskyvning til å omfatte straffegjennomførende kontrolloppgaver. Et spørsmål som reiser seg i denne forbindelse er om den nye straffegjennomføringsloven og de nye straffereaksjonene stiller andre krav til sosialarbeiderens handlingskompetanse. Dette vil jeg kort gjøre rede for i neste kapittel.

1.4. STRAFFEIDEOLOGISKE PRINSIPPER I STRAFFEGJENNOMFØRING - FOKUS PÅ KRAV OG ARBEIDSOPPGAVER

Regjeringens mål er at straffen gjennomføres på en slik måte at det reduserer faren for å begå ny kriminalitet etter endt soning (St.meld.nr. 37, 2007-2008). Det overordnede målet for kriminalpolitikken er et trygt samfunn (ibid.). For å oppnå dette anser regjeringen at straffen i seg selv ikke er et tilstrekkelig virkemiddel og at rehabilitering er en viktig faktor (ibid.). Målet for rehabiliteringen er at den domfelte har blitt rus – og/eller kriminalitetsfri og gjennom ulike tiltak integreres i samfunnet (ibid.). Normalitetsprinsippet er et sentralt prinsipp i rehabiliteringen. Dette innebærer at den domfeltes soningsforhold skal være tilnærmet lik den aktiviteten som foregår i samfunnet generelt. Soningen må derfor ha et innhold som imøtekommer den enkeltes behov. Man vet at mange av de domfelte er i en sårbar situasjon når de løslates, enten fra fengsel eller friomsorg. De befinner seg i en glippssone hvor risiko for tilbakefall er stor. Denne overgangen kan styrkes gjennom det regjeringen kaller en *sømløs straffegjennomføring*, ved at man tilrettelegger en kjede av tiltak som videreføres ut i samfunnet etter soning og at det etableres kontakt med relevante etater og kontaktpersoner som ivaretar videre rehabilitering. Dette forutsetter et godt samarbeid med, så vel forvaltningsapparatet som frivillige og private organisasjoner. Tilbakeføringsgarantien er viktig i så henseende. De som utgjør denne garantien er kriminalomsorgen, samarbeidende etater og ikke minst, den domfelte selv. Gjennom tilbakeføringsgarantien skal kriminalomsorgen tilrettelegge forholdene på en slik måte at den domfelte får bistand til å utløse eller videreføre sine rettigheter på linje med andre samfunnsborgere (St.meld.nr. 37, 2007-2008). Dette er ingen garanti i ordets forstand, men mer en norm på tilretteleggelse av offentlige og private tjenester som er hensiktsmessig for den enkelte klient.

Kriminalomsorgens virksomhet er verdibasert. En erkjennelse av dette gjør at virksomheten bygger på fem grunnpilarer (St.meld.nr. 37, 2007–2008,19-23). Disse er: formålet med

straffen, et humanistisk menneskesyn, rettsikkerhet og likebehandling, prinsippet om at man har gjort opp for seg og normalitetsprinsippet.

Tidligere begrunnelser for å ha en sterk kriminalomsorg i frihet var av hensynet til den domfeltes tilbakeføring til samfunnet (NOU 1975:61). Gjennom støtte og veiledning skulle kriminalomsorg i frihet øke den domfeltes mulighet til å skape seg et liv uten kriminalitet (ibid.). Nå er fokuset flyttet fra hensynet til den domfelte og over til samfunnets behov for trygghet og sikkerhet. Den historiske utviklingen har vist at sosialarbeiderens funksjon gradvis har endret karakter til å innta en uttalt kontrollørrolle.

Tidligere jobbet sosialarbeideren innen et system hvor omsorg i større grad preget oppgavene og hvor kontrollfunksjonen var nedtonet. I dag er det motsatt, hvor fokus ligger på kontroll og i mindre grad på omsorg og støtte. Ved å se på friomsorgens utvikling i et historisk perspektiv, ble min interesse fanget av spørsmålet om denne utviklingen har påvirket sosialarbeiderens rolle i dag og hvordan dette oppleves.

I denne studien vil jeg undersøke om *sosialt arbeid* som fagfelt har endret seg etter at friomsorgen for alvor ble integrert i *strafferettskjeden* ved innføring av straffegjennomføringsloven. Sosialt arbeid og straffegjennomføring representerer henholdsvis omsorg og kontroll. Spørsmålet er om dette har ført til noen motsetninger eller konfliktområder og i så fall; hvordan erfarer sosialarbeideren dette. Jeg vil i studien drøfte dette ut fra disse tre hovedtemaene:

1. Straffegjennomføringens formål og dilemmaet mellom å være sosialarbeider og kontrollør/straffegjennomfører.
2. Sosialfaglige oppgaver i straffegjennomføringsetaten relatert til begrensninger, muligheter og skjønn.
3. Har sosialarbeideren tilstrekkelig med kompetanse eller er det behov for ny handlekompetanse?

Kapittel II, starter med å presentere den metoden jeg har brukt i studien. I kapittel III redegjør jeg for de teoretiske bidragene som har vært viktige inspirasjon for drøftingen av hovedtemaene. I kapittel IV, presenteres studiens hovedfunn og informantenes utsagn og

sitater som jeg drøfter i forhold til anvendt teori. Avslutningskapitlet omhandler mine kritiske refleksjoner.

Informantenes sitater/utsagn er skrevet i kursiv med gåseøyne. Bak en rekke sitater er det referert til et tall stående i parentes. Dette henviser til informant nr. 1 – 6.

KAPITTEL II. METODOLOGI

INNLEDNING

Slik friomsorgen fremstår i dag, har den utviklet seg til en strafferettslig etat hvor sosialarbeideren ikke bare må forholde seg til den juridiske praksis, men også håndheve et straffegjennomførende regelverk. Tidligere var fokuset rettet mot den domfeltes behov, mens straffens formål i dag først og fremst er å ivareta samfunnstryggheten. Hensikten med min studie er å undersøke hva dette har medført for sosialarbeiderens yrkesutøvelse.

2.1. VALG AV KVALITATIV METODE

Formålet med min studie er å få en kunnskap og forståelse av sosialarbeidernes yrkespraksis. For å få belyst deres yrkesfaglige hverdag anså jeg et deskriptiv perspektiv som en god innfallsvinkel, siden jeg er interessert i sosialarbeidernes erfaringer, opplevelse og beskrivelser (Zahavi, D. og Overgaard, S. 2005). I studien er jeg opptatt av å få mye informasjon på et lite område. Med dette perspektivet som utgangspunkt, anså jeg kvalitativ metode som best egnet da denne legger vekt på at situasjoner oppleves ulikt fra individ til individ og at analysen av forskjellige fenomener skaper meningsbærende tolkninger (Widerberg, K. 2001).

2.2. POPULASJON OG UTVALGSPROESSEN

Populasjonen i studien er sosialarbeidere som er ansatt ved friomsorgskontorene i Norge.

Studien er gjennomført ved Oslo friomsorgskontor. Det hadde vært ønskelig med et utvalg bestående av informanter fra de ulike friomsorgskontorene, men dette ble av praktiske årsaker ikke mulig. Samtidig er Oslo friomsorgskontor landets største kontor. Det har en variasjon både i alder og erfaringsgrunnlag og en god sammensetning av både menn og kvinner med ulik etnisk bakgrunn. Oslo friomsorgskontor har også høy grad av tverrfaglig kompetanse.

Oslo friomsorgskontor er delt inn i ulike avdelinger med hver sine spesialiserte oppgaver. Denne spesialiseringen påvirker den innholdsmessige siden i klientbehandlingen. Det første kriteriet var derfor å ha representanter fra de ulike fagavdelingene.

Friomsorgskontorene er tverrfaglig sammensatt med profesjoner fra ulike fag områder og flere har ”doble” utdannelser som eksempelvis sosionom og jurist, sosionom og fengselsbetjent. Først hadde jeg en tanke om å intervjuer de med ”doble” utdannelser. Jeg gikk imidlertid bort fra dette da jeg var redd for at det var den ”andre” utdannelsen som ville få mest oppmerksomhet og/eller at intervjuet ville bære preg av en sammenlikning av deres to ulike kunnskapsområder. På den andre siden ville dette kunne tydeliggjøre de ulike fagfeltenes egenskaper og særegenheter. Imidlertid er fokuset for denne studien hvordan sosialarbeidernes forstår sin yrkespraksis ut fra faget sosialt arbeid. Det er deres yrkesfaglige erfaringer jeg er interessert i. Informanter med sosialt arbeid som faggrunnlag utgjorde derfor det andre kriteriet.

For å få mest mulig dybde i studiematerialet ønsket jeg et utvalg med så stor grad av variasjon som mulig. Ulik erfaringskompetanse påvirker forståelsen og utførelsen av faget. Hva slags erfaring og kunnskap man tilegner seg påvirkes av både alder og arbeidserfaringens lengde. Det ble derfor ønskelig med et utvalg med ulik lengde i alder og arbeidserfaring, noe som utgjorde det tredje og det fjerde kriteriet. Det har i de siste årene blitt ansatt flere med annen etnisk opprinnelse en norsk. Ulike kultur, religion og verdiforståelse vil påvirke våre og holdninger og handlinger, noe som med stor sannsynlighet vil gjøre seg gjeldende i sosialarbeiderens praksis. Det ble derfor naturlig at det femte kriteriet også var informanter med annen etnisk bakgrunn en norsk.

Et siste utvalgsriterium var informanter fra ledergruppen, da det er denne gruppen som har ansvaret for og legger føringer for friomsorgens daglige virksomhet, praksisnære ideologi, innhold, resultat – og effektivitetsmål.

2.3. REKRUTTERING AV INFORMANTENE

For å kunne gjennomføre studien, måtte jeg ha godkjenning fra Region øst og Oslo friomsorgskontor¹³. Da min søknad ble innvilget, ble jeg kontaktet av friomsorgen. Jeg fikk en kontaktperson som ut fra mine kriterier ga meg en navneliste over de som jobbet i de ulike avdelingene, alder og hvor lenge de hadde vært ansatt der. På bakgrunn av disse opplysningene og mine utvalgsriterier, kontaktet jeg aktuelle informanter med en informasjon om studien¹⁴ og en forespørsel hvorvidt de kunne tenke seg til å delta. De ble informert om at deres opplysninger ville bli behandlet med konfidensialitet og anonymitet.

¹³ Vedlegg 3.

¹⁴ Vedlegg 4.

Videre ble de informert om retten til å trekke seg fra studien uavhengig av årsak, og samtykkeerklæring ble gjennomgått¹⁵.

2.4. UTVALGET

Utvalget består av seks sosialarbeidere med en arbeiderfaring, som på intervjudtidspunktet, strakk seg fra 1 ½ til 25 år. Alle informantene var sosialarbeidere og de kom fra ulike fagavdelinger ved Oslo friomsorgskontor. Med bakgrunn i ønsket om å ha et utvalg med forskjellige etniske bakgrunner, ble en avdeling representert med to stykker. Alderen varierte fra 30 år til 59. Kjønnfordelingen er to menn og fire kvinner, hvorav en med lederfunksjon. En gjennomgang av det endelige utvalget viste at den speilet Oslo friomsorgskontor relativt bra i forhold til kontorets reelle sammensetning.

2.5. INTERVJUENE

Jeg har brukt en semi – strukturert intervjuguide¹⁶. Fordelen med denne guiden er at mange av spørsmålene ikke er bestemt på forhånd og dermed skaper rom for en åpen dialog. Ved at informasjonsinnhentingene i stor grad ikke baserer seg på forhånds definerte spørsmål, er det de ulike oppfølgingsspørsmål som bidrar til å utdype informantenes erfaringer (Kvale, S. og Brinkmann, S. 2009). På denne måten ble intervjuene en prosess hvor både informantene og jeg ble aktivt involvert. Intervjusituasjonen ble dermed preget av en vekselvirkning mellom oss som både økte og utvidet min forståelse for hvordan de så på sin fagutøvelse (Widerberg 2001). Intervjuene ble gjennomført ved Oslo friomsorgskontor og i all hovedsak på informantenes kontor. Avtalene ble gjort pr. telefon og de var på forhånd blitt informert om intervjuets formål. Informantene hadde med noen unntak skjernet seg fra å motta telefoner. I de tilfellene hvor dette ikke var gjort, var samtalens varighet såpass kort at det ikke fikk nevneverdig innvirkning på intervjuet. Ved et tilfelle måtte vi flytte oss grunnet støy fra bygningsmessig vedlikehold, men jeg vurderte at dette ikke tok fokuset bort fra intervjuet.

Sosialarbeiderne ble intervjuet med bakgrunn i faglige spørsmål vedrørende deres arbeidsoppgaver og arbeidskrav. Informantene ga uttrykk for at det var interessant å bli intervjuet. Deres utsagn som at dette var *”spennende spørsmål”, ”morsomme og herlige*

¹⁵ Vedlegg 5.

¹⁶ Vedlegg 6.

spørsmål”, ”jeg synes det er bra det skrives om sosialt arbeid og friomsorgen” og ”sjeldent jeg får tid til å reflektere og filosofere over faget mitt”, opplever jeg bekrefter dette inntrykket.

Det ble brukt diktafon under intervjuet.

2.6. TRANSKRIBERING

Jeg tok opp intervjuene med diktafon. I tillegg noterte jeg ned utsagn jeg ville følge opp senere i intervjuet. Transkriberingen var en tidkrevende prosess. Fordelen slik jeg opplevde det var at jeg gjennom, blant annet å lytte til språket og informantenes uttrykksmåter, ”opplevde” intervjuene på nytt (Widerberg 2001). Gjennom transkriberingen ble informantenes muntlighet omformet til tekst (Kvale og Brinkmann 2009). Dette gjorde det mulig for meg å stille kritiske, motstridende og analytiske spørsmål til teksten og som bidro til en utdyping av tolkningen av intervjuene. Videre ble jeg gjennom transkriberingen oppmerksom på meg selv i forhold til hva jeg kunne gjort annerledes og egen medvirkning i intervjuprosessen (Widerberg 2001).

2.7. REPRESENTATIVITET

Utvalget skal ha en sammensetning som representerer befolkningen eller det området man ønsker å studere. Kravene til at en studie skal være representativ har sammenheng med utvalgets sammensetning, omfang og hvordan utvelgelsen har funnet sted. Ved kvantitative studier blir dette kravet imøtekommet da informantene er tilfeldig valgt og informantenes omfang er relativt stort. I kvantitative studier trekker man på bakgrunn av innsamlet data statistiske slutninger som generaliserer fra et utvalg til en populasjon (Kvale og Brinkmann 2009).

Kvalitative studier i motsetning til kvantitative, er å få frem mye og utdypende informasjon på et lite område. I min studie intervjuer jeg en relativt beskjeden gruppe fagpersoner hvor hensikten er å belyse deres handlekompetanse og kunnskapskapital (Widerberg 2001). For å belyse deres forståelse av egen yrkespraksis var det nærliggende å jobbe ut fra en deskriptiv innfallsvinkel. Gjennom å analysere deres fortellinger og beskrivelser ønsket jeg å

reprodusere sosialarbeidernes forståelse av sin fagutøvelse. Disse funnene kan, slik jeg ser det, overføres til andre sammenlignbare kontekstuelle forhold (Kvale og Brinkmann 2009).

2.8. VALIDITET

”Validere er å kontrollere” (Kvale og Brinkmann 2009). Dette innebar at jeg måtte stille meg kritisk til hvordan jeg tolket det innsamlede materiale. Ved å stille kritiske og undrende spørsmål til mine funn, stilte jeg meg åpen til den informasjonen som var gitt og på denne måten lot formålet med studien komme foran metoden til tolkning (ibid.). Utfordringen ved tolkningen av intervjuene var på hvilken måte den kunne bli påvirket av min forforståelse og hvordan dette igjen ville påvirke drøftingen av intervjumaterialet. Gjennom samtaler med andre har jeg bestrebet meg på å bli denne bevisst.

2.9. RELIABILITET

Et viktig spørsmål til all forskning er hvorvidt den er troverdig. Som intervjuer har jeg påvirkningskraft på situasjonen. For det første gjennom de spørsmålene jeg stiller. I min studie er fokuset på informantenes fortellinger og selvpresentasjon. Åpne spørsmål ble derfor vektlagt slik at informantene kunne gi utdypende og ikke avledede svar. Like viktig var *min* måte å lede intervjusituasjonen på da mine responser kunne virke både som positive og negative forsterkere på de svarene som ble gitt (Kvale og Brinkmann 2009). For å unngå misforståelser hadde informanten og jeg jevnlig oppsummeringer hvor vedkommende fikk mulighet til å korrigere, avkrefte eller bekrefte de opplysningene som ble gitt, eller komme med ytterligere utdyppinger. I gjengivelsen av informantenes utsagn/sitater gjengis de uredigert med unntak av pauser som er marker med (...). I spørsmålet om de funnene jeg fant skal oppfattes troverdig, var det for meg viktig å gjengi utfyllende utsagn.

2.10. FORSKNINGSETISKE REFLEKSJONER

Jeg har jobbet i friomsorgen siden 1993. Det kan være utfordrende å forske på egen praksis. Fordelene og ulempene med å forske på eget felt, kan være at man blir for kritisk eller for lojal. Jeg har prøvd å etterstrebe en balanse. Som sosionom med lang erfaring innen friomsorgen har jeg med meg min forforståelse av problemstillingen. Hvordan jeg ser på

sosialt arbeids betydning innen friomsorgen kan derfor påvirke undersøkelsen. Samtidig kan det være en styrke fordi jeg har kompetanse på området. Utfordringen ble å legge subjektive perspektiver til side.

Det kan være problematisk å intervju kolleger. Ved selv å kjenne faget var det en fare for at jeg kunne ta utsagn som for gitt – som selvfølgeligheter uten å sjekke ut med informantene om dette stemte. Jeg mener jeg har klart å unngå dette ved at jeg underveis i intervjuene hadde korte oppsummeringer som informantene kommenterte. En utfordring kunne være at de reserverte seg for å svare eller utdype svar av bekymring for om ”feil” svar kunne få konsekvenser for deres yrkesfaglige hverdag. En ulempe ved å studere egen arbeidsplass kan være at man mister overblikket og ikke forholder seg nøytral til det man studerer.

2.11. EGEN FELTPRAKSIS

Jeg har jobbet som klientarbeider ved Oslo friomsorgskontor siden 1993. Min egen praksis danner en forforståelse som jeg har med i denne studien. I løpet av disse årene har jeg i all hovedsak jobbet i prosjekter og prosjektlignende tiltak. I to år jobbet jeg som fritidskonsulent. Mine oppgaver var å finne frem til ulike sosiale aktiviteter som kunne bidra til å bygge et positivt sosialt nettverk for de domfelte slik at de kunne forankres til et miljø uten rus og kriminalitet. I perioden 2000 – 2006, jobbet jeg i ”Tiltak overfor gjengangere” (TOG) da det var et prosjektlignende tiltak (Hammerlin, Y. og Nesvik, S. 2004/2005). Formålet med tiltaket var å redusere kriminaliteten, utvikle nye fag – og arbeidsmetoder, samt skape klima for et tettere samarbeid mellom egen etat og ulike samarbeidspartnere. Det ble utviklet en metode for integreringsprosessen for de domfelte i samhandling med andre aktørgrupper, så vel frivillige som offentlige og private (ibid.). Ved å se praksis, erfaring, metode og teori i en dialektisk kontekst, ble det også utviklet en teoretisk og metodisk modell på bakgrunn av systemisk tilnærming og konsekvenspedagogikken (ibid.).

For tiden jobber jeg i prosjektet ”Narkotikaprogram med domstolskontroll”. Dette prosjektet er tverrfaglig og tverretatlig sammensatt av stat og kommune. Prosjektet er foreløpig iverksatt i Oslo og i Bergen. Formålet er å gjennomføre betinget dom med personer som har begått kriminalitet relatert til narkotikamisbruk.

Ved utarbeidelsen av Stortingsmeldingen nr. 37, 2007–2008 ble det opprettet en rekke arbeidsgrupper som skulle fokusere på ulike innsats – og problemområder. Jeg satt i den gruppen som arbeidet med kapittel 14: ”Tilbakeføringsgarantien” (ibid., 173).

2.12. GODKJENNING AV STUDIEN

Da intervjuene ble tatt opp på bånd ble det i samråd med Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste (NSD) besluttet å søke godkjenning for studiet. Før jeg kunne gjennomføre studien ved Oslo friomsorgskontor, måtte jeg ha regionsadministrasjonens, Region øst, godkjenning. Min forespørsel til Region øst, ble videresendt Oslo friomsorgskontor for lokal avgjørelse. Mine søknader ble godkjent¹⁷. Godkjenning fra Oslo friomsorgskontor ble først gitt pr. telefon, men senere formalisert i brev, som vist til i vedlegg.

2.13. ANVENDTE OFFENTLIGE DOKUMENTER

Denne studiens fokus er *sosialt arbeid som fagfelt i en straffegjennomførende virksomhet og om sosialt arbeid er relevant kunnskap ved friomsorgskontorene etter omorganiseringen*.

Som et viktig bakteppe for å forstå studiens problemstillinger har jeg brukt ulike offentlige dokumenter. Dette er gjort for å belyse friomsorgens oppgaver slik de fremstår nå og de strafferettslige og ideologiske føringer som legges til grunn for friomsorgens virksomhet, samt de faglige utfordringene etaten møter. For å kunne se om oppgavene har endret seg, har jeg tatt utgangspunkt i ulike NOU rapporter som beskriver friomsorgskontorenes utvikling som NOU 1975:61:NOU 1993:32.

Straffegjennomføringen har en grunnleggende oppgave og det er å gjennomføre straff slik domstolen har bestemt (St.meld. nr. 37, 2007-2008 og straffegjennomføringsloven, §§ 2 og 3). Jeg har derfor også tatt utgangspunkt i straffegjennomføringsloven da friomsorgens oppgaver er hjemlet her. Stortingsmeldinger er ved siden av lover og forskrifter de viktigste styringsdokumentene for kriminalomsorgen i forhold til å gjennomføre straff. St.meld.nr. 37 (2007–2008) nevnes spesielt da denne utdyper de formelle oppgavene friomsorgen har i dag.

¹⁷ Vedleggene 1,2, og 3.

Som beskrevet i kapitlet om friomsorgens utvikling, har fokuset blitt flyttet fra hensynet til den domfelte og over til samfunnet. Det er samfunnstryggheten og – sikkerheten som dominerer. For å belyse sosialarbeidernes yrkespraksis og hvordan den kommer til anvendelse, har jeg valgt å hente inspirasjon fra teori som kan bidra til å belyse deres handlekompetanse og kunnskapsgrunnlag. Hvordan sosialarbeideren utformer sin yrkespraksis har sammenheng med hvordan de opplever og tolker sine omgivelser og den virkeligheten de beveger seg i. Inspirasjon fra teorier om menneskesyn anså jeg som viktig da sosialarbeiderens oppfatninger av den domfelte styrer så vel hvilke tiltak man iverksetter i straffegjennomføringen og hvordan disse iverksettes..

I neste kapittel vil jeg redegjøre for det teoretiske verktøyet og den teoretiske inspirasjonen jeg har brukt i denne oppgaven.

KAPITTEL III. TEORI

INNLEDNING

I mitt mangeårige yrkesaktive liv som sosionom har jeg en rekke ganger hørt folk si de jobber sosialfaglig. Dette aspektet er på mange måter riktig. Det er flere og ulike fagområder som jobber med sosiale problemer for å bedre menneskers livsbetingelser. Sosialt arbeid som fag har berøringspunkter til andre profesjoner og yrkesgrupper (Soydan, H. 1993). Sosialfaglig utøvelse kjennetegnes av at man har evne til empati og innlevelse for å forstå den andres situasjon samt at man utviser medmenneskelighet og et ønske om å hjelpe og bistå. Men *faget* sosialt arbeid (Røysum, A. 2006) inneholder og innbefatter mye mer.

3.1. SOSIALT ARBEID SOM FAGKUNNSKAP

Sosialt arbeid er et teoretisk og praktisk, handlerrettet fag hvor det jobbes systematisk og målrettet for å forebygge og endre klientens livssituasjon (Hutchinson, G. og Oltedal, S. 2003).

At det er praktisk og handlingsrettet innebærer at sosialarbeiderens kunnskap uttrykkes gjennom handlinger, vurderinger og profesjonelt skjønn (Levin 2004; Grimen, H. 2008). Sosialarbeideren må være bevisst sin verdiforankring da vedkommendes skjønnsmessige vurderinger og avgjørelser påvirkes av eget verdigrunnlag, verdier og holdninger tilegnet gjennom utdannelsen og samfunnets generelle normer og regler (Hutchinson og Oltedal 2003). Sosialarbeiderens kunnskapsgrunnlag og handlingskompetanse kan dermed forstås som en dialektisk prosess der indre prosesser samhandler og står i relasjon med ytre betingelser (Nygren, P. og Fauske, H. 2009). Kunnskapsutøvelsen og handlekompetansen må derfor ses avhengig av sosialarbeideren og den konteksten hvor den kommer til anvendelse (Nygren og Fauske 2009; Grimen 2008). Dette fordrer et kritisk blikk både på egen yrkespraksis og samfunnet generelt. Etikk og moralske problemstillinger er derfor sterkt til stede i sosialt arbeid (Botnen Eide, S. og Skorstad, B. 2009).

Sosialt arbeids teoretiske grunnlag har grensedragninger mot fagfelt som sosiologi, psykolog og sosialpolitikk (Soydan 1993). Gjennom en forståelse av at mennesket er unikt og som

handler og samhandler i og gjennom relasjoner (Levin 2004) utøver sosialt arbeid sosialt forandringsarbeid (Soydan 1993:46). Den kunnskapskapitalen og handlekompetansen som utvikles i en slik kontekst er en erfaringsbasert fortrolighetskunnskap som kommer til uttrykk gjennom sosialarbeiderens handlinger og ferdighetskunnskap (Levin 2004). Med denne forståelsesrammen er sosialarbeiderens fortrolighetskunnskap et uttrykk for hvordan vedkommende tolker og forstår påstandskunnskapen og som danner grunnlaget for utøvelsen av det profesjonelle skjønnet (Levin 2004). Sosialt arbeids omdreiningspunkt er å bedre menneskers livssituasjon og jobbe for å fremme rettferdighet og likeverd. Dette er en strukturert og planmessig prosess som skal føre til en bedring av individets livsbetingelser. Dermed forholder sosialt arbeid seg ikke bare til personen, men også til menneskets relasjon til sitt nærmiljø og samfunnet for øvrig (Hutchinson og Oltedal 2003). Sosialt arbeid jobber i skjæringspunktet mellom disse områdene. Dette fordrer å se individet ut fra et helhetsorientert perspektiv, hvor man møter personen ut fra en helhetlig og samhandlende forståelsesramme ved at man tar utgangspunkt i og ”starte der klienten er” (Levin 2004).

Hvordan forstå og tilnærme seg dette perspektivet har ulike teoretiske retninger. Ut fra min oppfattelse av mennesket som et handlende individ, som aktivt samhandler med omgivelsene legger jeg vekt på en symbolsk interaksjonstisk forståelsesramme (Levin og Trost, J. 2005). Innen symbolsk interaksjonisme er det den sosiale virkeligheten som danner grunnlaget for analysen av ulike fenomener (ibid.). Denne retningen er opptatt av menneskets sosialitet og dets evne til nyskaping og nyorientering og hvor kompetanse og kontroll over eget liv er fremtredende. Verdigrunnlaget til symbolsk interaksjonisme bygger på at man oppfatter individet som en sosial person som er med på å skape egen og andres historie og hvor forhold som tillit, empati, medfølelse og dialog vektlegges som viktig komponenter. Verden fremstår da både som objektiv og subjektiv (Hutchinson og Oltedal 2003).

Innenfor friomsorgen stilles det særlige krav til sosialarbeideren i deres klientbehandling. Virksomhetsbetingelsene har forandret seg over tid og dagens oppgaver er nå relatert til å være en straffegjennomførende institusjon. Sosialarbeideren skal innenfor disse strafferettslige rammene, hvor kontroll, sikkerhet og sanksjoner vektlegges, skape et klima for bygging av relasjoner for derigjennom øke eller bedre klientenes ressurser og mulighetstilganger. For å analysere og forstå hvordan sosialarbeidernes handlingskompetanse og kunnskapskapital kommer til syne i et straffegjennomførende system, er det flere teoretiske innfallsvinkler. De teoretiske bidragene jeg har hentet min inspirasjon fra, vil jeg komme nærmere innpå i de påfølgende delkapitlene.

3.2. VALG AV TEORETISKE INNFALLSVINKLER

Fokuset for denne studien er sosialt arbeid som fag på et straffegjennomførende felt og om sosialt arbeid er relevant kunnskap innen friomsorgskontorene. Slik jeg forstår kunnskap, inngår det i dette begrepet både teoretisk, praktisk og erfaringsmessig kunnskap (Grimen 2008). Samlet sett utgjør da dette sosialarbeiderens yrkesfaglige handlekompetanse. Som sosialarbeider har man både et omsorgsaspekt og et forvaltningsaspekt, preget av lover og regler (Kokkin, J. 2005). Sosialarbeidere innen friomsorgen har i tillegg til dette et straffegjennomførende aspekt med vekt på straffegjennomføringsloven.

For å forstå hvordan sosialarbeiderens kunnskap – og kompetanse kommer til uttrykk har jeg hentet inspirasjon fra Pär Nygrens og Halvor Fauskes teorier om de profesjonelle aktørenes handlingskompetanse. Disse teoriene er utviklet med utgangspunkt i sosialt arbeid, blant annet barnevernet.

Kunnskap kan innta ulike former. Det interessante i denne studien er å se på hva som inngår i disse kunnskapsformene snarere hva slag former kunnskap uttrykkes i, da det er førstnevnt som er en del av fokuset i min studie. For å belyse dette har jeg derfor også valgt å hente inspirasjon fra den franske sosiologen og filosofen Pierre Bourdieus kapitalbegreper (2005). Implisitt i problemstillingen kan sosialt arbeid som kunnskap på en straffegjennomførende etat innebære ulike maktdimensjoner. Bourdieus (1996) begrep symbolsk makt har vært brukt som innspill for å forstå disse formene og hvordan de kan komme til uttrykk.

Sosialt arbeid er et verdiforankret fag. Menneskesyn er slik jeg ser det, derfor en grunnleggende faktor i yrkesutøvelsen. Hvordan man opplever og oppfatter sine medmennesker kommer til uttrykk gjennom ulike uttrykksformer og handlinger. For å forstå hvordan dette påvirker yrkesutøvelsen har jeg hentet inspirasjon fra Hammerlin, Y. og Larsen, E.: ”Menneskesyn i teorier om mennesket” (1997) og ”Menneskesyn – av betydning for arbeidet med mennesker?” (1997).

3.2.1. NYGRENS OG FAUSKES BEGREPER BRUKT FOR Å FORSTÅ SOSIALARBEIDERENS HANDLEKOMPETANSE I ET STRAFFEGJENNOMFØRENDE FELT

Viktig som analytisk og teoretisk redskap i denne studien er professorene Nygrens og Fauskes handlekompetansebegrep.

I følge Nygren og Thuen, H. (2008), er handlekompetanse forstått som de prosesser og mekanismer som i varierende grad og i kraft av menneskelig aktivitet, setter personen i stand til fullverdig deltakelse i ulike sosiale praksiser. Dette gjelder både i og på tvers av forskjellige kontekster slik at de kan realisere bestemte mål og mestre bestemte oppgaver knyttet til disse handlingene.

Den profesjonelle kompetanseutviklingen og det å utvikle seg som en fagperson, er en prosess der man hele tiden utvikler sine profesjonelle handlekompetanser. Denne handlekompetansen må ikke bare forstås som en indre kognitiv - emosjonell prosess. Den må også forstås som en indre dynamisk utveksling mellom disse prosessene og personens ytre, sosiokulturelle og materielle omgivelser. Utviklingen som har vært i kriminalomsorgen siden friomsorgen ble en del av straffegjennomføringen førte til nye spesifikke virksomhetsbetingelser og kompetansekrav som nettopp avspeiles og utvikles i et slikt forhold. Nygren og Fauske (2009, 92) poengterer at det å ha kompetanse innebærer følgende:

1. ”å være i stand til å ha tilstrekkelige kvalifikasjoner som gjør det mulig å mestre en eller flere oppgaver i forhold til bestemte krav
2. å ha *myndighet* til å kunne fatte beslutninger
3. å ha *fagkunnskap* som har relevans for utøvelsen av et bestemt fag”

De peker videre på at disse kompetansekravene har noen indre betingelser, som psykisk beredskap og en viten som gjør den enkelte i stand til å være en yrkesutøver. Men, sier de, selv om personen ut fra sine psykologiske forutsetninger er i stand til å løse oppgavene på en tilfredsstillende måte, må man i tillegg kjenne til de ytre forholdene som gjør oppgaveløsningen mulig (Nygren og Fauske 2009, 93). Her trekker de inn to viktige aspekter: *Kontroll* og *legitimitet*. Å ha kontroll gjelder spørsmålet om å ha kontrollen over nødvendige praksisrelevante ytre vilkår, som eksempel nødvendige personalressurser samt å kunne disponere over viktige arbeidsredskaper. Legitimiteten er knyttet til at omgivelsene bekrefter profesjonsutøveren og dennes handlinger som en legitim del av profesjonsutøvelsen. Den dialektiske virkningen mellom kompetansens indre og ytre betingelser kan dermed ikke finne sted uten de *handlingene* som forbinder profesjonsutøveren med omverdenen. Handlingene som inngår i de profesjonelle virksomheter, *formidler* kompetansens indre og ytre betingelser. Gjennom disse handlingene *internaliserer* personen selve *relasjonen* mellom disse betingelsene. De ytre betingelsene blir altså ikke internalisert som isolerte ytre betingelser, men som en integrert del av ”en meningsfull og subjektivt oppfattet relation mellom de aktuelle indre og ydre betingelser” (Nygren og Fauske 2009, 97).

Nygren og Fauske betoner videre at den reelt eksisterende og operative handlekompetansen kommer til uttrykk i de transformasjonsprosessene hvor personene med sine konkrete handlinger binder disse ytre og indre forutsetningene sammen. Disse utgjør da en del av en bestemt profesjonell praksis innenfor en bestemt sosiokulturell og materiell handlekontekst (2009, 97). I møtet med nye virksomhetsbetingelser, eller når gammel praksis forandres, stilles fagarbeiderne overfor nye handlingskrav og handlingskompetanser. Dette har ikke minst vært viktig i forhold til utviklingen ved friomsorgskontorene etter omorganiseringen av kriminalomsorgen.

”I den nye praksis involverer professionsudøveren sig i forskjellige typer af forhandlinger, tavse, implicite eller åbne, i samspil med andre deltagere i praksisfeltet.” (Nygren og Fauske 2009, 99).

Litt etter litt modifiseres og utvikles de gamle relevante kompetansene slik at de tilpasses den nye konteksten. I følge Nygren og Fauske (2009, 108), utvikler den enkelte sine handlekompetanser ved noen hovedkomponenter: a) ved å tilegne seg kunnskaper og ferdigheter gjennom læring, b) Gjennom sosialisering tilegne seg ervervsidentitet, verdier og ideologier, c) ved å mestre sine omgivelser gjennom erobring av kontroll over ervervsrelevante ytre betingelser og d) ved å utvikle et beredskap for å kunne handle innenfor forskjellige sosiokulturelle og materielle kontekster. Hver av disse kan igjen deles inn i forskjellige undergrupper eller særlige faktorer. Forfatterne trekker også fram de viktigste elementene som bygger opp en sosiokulturell kontekst i praksisfellesskapene, for eksempel på arbeidsplassen. De er: a) lover, forskrifter, lokale regler og planer, b) målsettinger, d) oppgaver, e) kulturelle artefakter, herunder bl.a. forskjellige typer av verktøy samt fellesskapets lokaler, dominerende verdier og ideologier, f) ansvars- og arbeidsfordeling og g) posisjoner. De viktigste hovedelementene i den materielle konteksten er disponible materielle ressurser og fysiske forhold (ibid.).

Nygren og Fauske gir et viktig bilde av handlekompetansens komplekse sammensetning. Det er derfor sentralt å kunne se denne helheten og dynamikken, slik at virksomheten ikke bare reduseres til relasjonelle og individuelle forhold som løsriver både personlighet og fagperson fra de ytre omverdensbetingelsene. Det innvendige forholdet mellom det ytre og det indre er viktig. Dette indre forholdet forsterkes av posisjoner, oppgaver og gjeldende ansvars – og arbeidsdeling og hvordan kontekstens ulike elementer oppleves av den enkelte.

Det er også i et slikt helhetlig perspektiv at min forståelse av symbolsk interaksjonisme må sees.

3.2.2. BOURDIEUS KAPITALBEGREPER BRUKT FOR Å FORSTÅ SOSIALT ARBEIDS KUNNSKAPSKAPITAL OG POSISJON I EN STRAFFEGJENNOMFØRENDE ETAT

For å belyse hva som inngår i kunnskapsbegrepet har jeg dessuten valgt å hente inspirasjon fra Pierre Bourdieus begrepsbruk og forståelsesmåter. Disse er viktig som analyseverktøy og redskap til det sosialfaglige arbeidet, både sett ut fra sosialarbeiderens fagforståelse og klientens integreringsprosesser. Å bruke Bourdieus begreper, selv om det gjøres enkeltvis, forutsetter en grunnforståelse der begrepene forstås og gis mening i et indre forhold til hverandre. Derfor har jeg valgt å presentere dem ut fra et slikt perspektiv.

Kapitalbegrepet er sentralt hos Bourdieu (2005). Kapitalbegrepet henviser til de tilganger som gis verdi på ulike felt i den sosiale verden (Hammerlin og Larsen 1997, 161). Her skal det poengteres at Bourdieus kapitalbegrep må forstås i et indre forhold til begrepene felt, habitus, kapital og klasse (Bourdieu 2005). Felt definerer han som nettverk, et strukturert sosialt rom. Feltets struktur, poengterer Bourdieu, uttrykker også den ulike fordelingen av kapital blant aktørene (Bourdieu 2005,63). Felt er dessuten et indre forhold av objektive forbindelser mellom posisjoner på en sosial arena (Bourdieu 1996, 82). Strukturer er dessuten organisert omkring den grunnleggende motsetning mellom dominerende og dominerte (Bourdieu 2005, 65).

Det er relativt selvstendige områder som et moderne samfunn deles opp i. Videst sett er et felt for eksempel politisk felt, det religiøse felt, det økonomiske felt og det kunstneriske felt, men det kan også defineres smalere til mindre felt. Et felt er en sosialt eksisterende struktur, der det foregår en kamp og et spill om ressurser og makt (Hammerlin og Larsen 1997, 160) og feltet er utsatt for både et ytre og et indre press og spenninger som truer med å rive de grunnleggende delene av samholdet og fellesskapet fra hverandre (Bourdieu 2005, 83).

I følge Hammerlin og Larsen (1997), er habitusbegrepet et system av disposisjoner som tillater og bestemmer hvordan mennesket skal handle, tenke og orientere seg i den sosiale verden. Individet har kunnskaper, ferdigheter, erfaringer også videre, altså en habitus eller omskrevet; en væremåte dannet av den enkeltes kunnskaps- og biografiske erfaringskapital som den enkelte bærer med seg. Habitus er de mentale og kognitive strukturene som den enkelte anvender i samhandlingen med andre. Habitus har et klassepreg.

Kapitalbegrepet til Bourdieu (2005) knyttes til forskjellige kapitalformer. Den mest grunnleggende er den symbolske kapitalen. Den betegner den verdien bestemte ressurser har på et bestemt felt, men viser også til evnen man har til å benytte andre kapitalformer og måten man omsetter disse til andre verdier, for eksempel moral. Den sosiale kapitalen som eksempelvis sosialt nettverk, forbindelser, familie- og andre grupperelasjoner er i følge Hammerlin og Larsen, ”den aktuelle summen av ressurser som et individ eller en gruppe forvalter og bruker. Disse ressursene er tilfanget av mer eller mindre institusjonaliserte relasjoner, bekjentskap og gjensidige anerkjennelser” (1997, 161). Kulturell kapital har blant annet med kompetanse, utdanning, kunnskaper og gjøre.

Bourdieu's maktbegrep ser jeg også som en inspirasjon til denne studien. Bourdieu opererer med blant annet begrepet symbolsk makt som er makt til å konstruere virkeligheten. (Bourdieu 1996, 44-45). Han er opptatt av at både strukturer og institusjoner legitimerer makten. En bløt form for vold og en usynlig makt er symbolsk vold. Den symbolske volden er makt til å få en type virkelighetsforståelse til å framstå som sann og objektiv.

3.2.3. KLIENTBEHANDLING OG MENNESKESYNETS BETYDNING I EN STRAFFEGJENNOMFØRENDE ETAT

Sosialt arbeid jobber med mennesker i en hjelpetrengende situasjon. Sosialarbeideren jobber i og gjennom relasjoner hvor det tas utgangspunkt i ”å starte der klienten er” (Levin 2004). Dette knytter faget tett til etiske og moralske dilemmaer og refleksjoner. Verdigrunnlaget er nedfelt og definert i det ”yrkesetiske grunnlagsdokumentet fra 2002” som vektlegger følgende (Botnen Eide og Skorstad 2009, 173):

”Yrkesutøvelsen til barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere er basert på humanistiske og demokratiske verdier. Yrkesutøverne fremmer likeverd og respekt, møter menneskers behov og bidrar til at de får brukt sine ressurser”. (FO 1. Innledning)

Videre heter det:

”Arbeidet skal ivareta enkeltindividet og forståelsen av menneskers gjensidige avhengighet av hverandre for å skape livskvalitet for alle. Solidaritet med utsatte grupper, kamp *mot* fattigdom og *for* sosial rettferdighet er en viktig del av yrkesgruppens identitet”. (ibid.).

Måten vi tolker og oppfatter virkeligheten på er påvirket våre verdier, tilegnet kunnskap, kultur og holdninger. Hva slags menneskesyn en person har innvirker både på hvordan man forholder seg til sine medmennesker og hvordan man handler overfor dem. Dette beskriver menneskesynet ikke bare som et verdiladet begrep, men også et begrep som innbefatter moral og etiske betraktninger i forhold til menneskers liv og handlinger (Hammerlin og Larsen 1997). Menneskesynet kan da betraktes som et rommelig begrep som endrer seg med tid og sted og som ikke er et statisk fenomen. En person kan dermed inneha forskjellige forståelsesmåter som kommer til uttrykk avhengig av den situasjonen og den konteksten vedkommende befinner seg.

Klientbehandling som praksis avspeiler ulike ideologiske, politiske, faglige og etiske grunnforståelser og tilrettelegginger. Det gjelder ikke minst spørsmålet om hvilket menneskesyn som er basis for arbeidet med og relasjonene til klientene. I følge Hammerlin og Larsen (1997a og b; Hammerlin, 2008), uttrykkes menneskesynet både direkte og indirekte i kriminalomsorgens mangesidige praksis. De betoner at straffegjennomføringen preges av et menneske-, fange- og klientsyn som påvirkes av impulser fra ulike fagdisipliner og skoleretninger. Sosialarbeideren i friomsorgen forholder seg ofte til klienter som gjentatte ganger har blitt domfelt. Gjennom straffegjennomføringen har de blitt møtt med forskjellige fangebehandlingsstrategier og tiltak inneholdende ulike meninger og betydninger alt etter hvordan personen oppfattes i forhold til blant annet sin kriminalitet, levekårsbetingelser og sosiale kapital.

Hammerlin og Larsen (1997) har poengtert at begrepet menneskesyn består av ulike komponenter og gir blant annet uttrykk for det spesifikt menneskelige i teorier om individets ontologiske status. I følge Hammerlin og Larsen (ibid.), må begrepet om menneskesyn relateres til en forståelse av teorier om menneskers og personligheters utvikling, både biologisk, psykologisk og sosialt, samt til de etiske og moralske krav som stilles til menneskers måte å forholde seg til andre mennesker på. De betoner nødvendigheten av å stille spørsmål om hvilket menneskesyn som uttrykkes i den faglige virksomheten som utøves i kriminalomsorgen og i straffegjennomføringen, enten det er straffeideologiske eller rehabiliteringsideologiske grunnprinsipper, lover og regler, innstillinger, virksomhetsplaner, programmer eller andre faglige og relasjonelle yrkesutøvelser i hverdagsvirksomheten ved friomsorgens kontorer. Det er nødvendig, påpeker Hammerlin (2008), å studere hvilket fange-

og menneskesyn som uttrykkes i St.meld.nr. 37 (2007-2008) og straffegjennomføringsloven, men også hvilket menneskesyn som uttrykkes konkret i det sosialfaglige arbeidet eller i de ulike tiltakene som i verksettes overfor den enkelte. Hammerlin redegjør for seks analytiske komponenter: Man må studere hvilke ideologiske prinsipper som uttrykkes direkte og indirekte, og hvilket menneskesyn som avspeiles. Han poengterer også at man må avdekke hvilke etiske og/eller moralske prinsipper som preger arbeidet, og hvilke teorier, metoder og praksisformer som utfoldes. Disse seks komponentene står i et indre forhold til hverandre, men i mange av kriminalomsorgens virksomheter og tiltak splittes de opp og blir utydelige. Det blir derfor viktig å stille spørsmål om hvilke menneskesyn som er basis for de ideologiske prinsippene, de ulike faglige disiplinene, de teoretiske og metodiske begrunnelsene og den praksisen som gjennomføres. En slik analyse omfatter ikke bare enkelttiltak og opplegg i kriminalomsorgens ulike virksomheter, men må også studeres i forhold til hva som uttrykkes i de store retningsgivende rammene for virksomheten (Hammerlin 2008, 33-38). De to siste stortingsmeldingene for kriminalomsorgen, St mld nr 27 (1997-98) og St.meld. 37 (2007-2008) markerer verdigrunnlaget for kriminalomsorgen og at virksomheten skal bygge på et humanistisk menneskesyn og humanistiske prinsipper. Hammerlin og Larsen har i flere arbeider poengtert at humanismebegrepet er vanskelig å bruke på en så totalitær virksomhet som fengselssystemet fordi systemet i seg selv strider mot humanistiske prinsipper og det man legger i begrepet humanisme. Dessuten: Å gjøre systemet mer humant er ikke det samme som å si at etaten preges av et humanistisk menneskesyn slik det gjøres i innstillingene og virksomhetsplanene. Der betones det at kriminalomsorgen først og fremst har vært dominert av og preges av et teknokratisk menneskesyn.

Svært forenklet kan det sies at det teknokratiske menneskesynet bygger på at mennesket er et objekt som bør og kan forandres og manipuleres. Dette gjøres gjennom ulike vitenskapelige, faglige, metodiske og teoretiske begrunnelser underlagt fagekspertisens tilrettelegginger (Hammerlin og Larsen 1997 a, b; Hammerlin 2008). Den kritikken som Hammerlin og Larsen har tydeliggjort mot kriminalomsorgens virksomhet er knyttet til at mange tiltak som er utviklet, har et menneskesyn hvor man forholder seg til den domfelte som et objekt for metoder og opplegg. I de ulike oppleggene tas det for lite hensyn til den enkelte som et handlende og skapende subjekt og på den måten faglig og etisk sikre den enkeltes personlige integritet. "Vi-vet-best-for-deg" perspektivet har vært og er i mange tiltak det førende prinsippet. De hevder også at dette gjelder kriminalomsorgen generelt, ikke bare tiltak i fengselsvirksomheten. Hammerlin og Larsens kritikk har fått et sterkt feste i kriminalomsorgen og rettes også mot den virksomheten som friomsorgen bedriver, ikke bare i

rehabiliterings- og integreringsstrategier og klientarbeidet, men også i arrangementene av ulike tiltak som programmer også videre. De poengterer også at individets virksomhet som fagperson preges av den enkeltes handlekompetanse og hans/hennes kunnskaps- og erfaringskapital. Menneskesynet er en viktig komponent som uttrykkes åpent eller skjult i den enkeltes være- og tenkemåte og skjønnsmessige vurderinger.

Jeg vil i neste kapittel starte med å beskrive analyseprosessen på bakgrunn av informantenes utsagn og sitater. Mine funn synliggjorde tre hovedtema: *Straffegjennomføringens formål og dilemmaet mellom å være sosialarbeider og kontrollør/straffegjennomfører, sosialfaglige oppgaver i straffegjennomføringsetaten relatert til begrensninger, muligheter og skjønn og har sosialarbeideren tilstrekkelig med handlekompetanse eller trenger man en ny?*

Jeg bruker deler av Nygrens, Fauskes, Bourdieus, Hammerlins og Larsens teoretiske perspektiver og begreper som et delanalytisk verktøy og da i hovedsak skrevet inn i teksten på en indirekte måte.

I avslutningskapittelet reiser jeg noen kritiske refleksjoner med bakgrunn i hovedfunn og drøfting av analysen.

KAPITTEL IV. HOVEDFUNN OG ANALYSE

INNLEDNING

Denne studiens problemstilling er: *Sosialt arbeid som fagfelt i en straffegjennomførende virksomhet. Har sosialt arbeid som kunnskap betydning for klientarbeidet ved friomsorgskontorene etter omorganiseringen?*

Min problemstilling retter seg mot en drøfting om sosialt arbeid er relevant kunnskap innen friomsorgskontorene. Disse har som den historiske utviklingen viser til, gradvis endret seg fra en virksomhet hvor støtte og hjelp var dominerende i forhold til kontroll, til det som er dagens virksomhet; å håndheve det juridiske regelverket gjennom straffegjennomføring.

Begreper som "omsorg" og "kontroll" ble nærliggende for meg å studere. Det å håndheve lover og regler innebærer stor grad av kontroll. Et spørsmål som reiste seg rundt problemstillingen var hvordan sosialt arbeid som kunnskap kommer til uttrykk og hva slags mulighetsbetingelser dette faget har på et straffegjennomførende felt.

4.1. ANALYSEPROSESSEN

Den tekstnære lesingen av materialet var en tidkrevende prosess, men etter hvert førte analyseringen frem til noen kategorier som ble tydeligere enn andre og som kunne bidra til å belyse problemstillingen. Ved å sammenfatte disse fikk jeg en oversikt over utsagnene til informantene som jeg kunne sette sammen i sammenlignbare kategorier. Begreper som "myndighetsutøvere", "straffegjennomfører" og "forebygge og forhindre ny kriminalitet", "straffens funksjon og formål" ble vektlagt av informantene. Andre eksempler på kategorier er "skjønn", "lovboken", "å se hele mennesket", "det individuelle", "endring" og "endringsprosesser".

Ved å stille kritiske og analytiske spørsmål rundt kategoriene "se hele mennesket" og "straffegjennomfører" og "myndighetsutøver" og "endring" og "endringsprosesser" utspant det seg et spørsmål om det er et dilemma mellom sosialt arbeid og kontrollfunksjonen. "Skjønn" og "lovboken" vakte min nysgjerrighet. Et spørsmål det var nærliggende å stille var om det var et motsetningsforhold mellom disse, en form for konflikt eller begrensinger? Ved å

analysere kategorien *”forebygge og forhindre ny kriminalitet”* syntes jeg dette handlet om straffens formål.

Ved å stille kritiske og motsetningsfylte spørsmål til teksten, ble det tre tema som ble mer fremtredende enn andre. Etter at temaene utkrystalliserte seg ble en viktig del av analysen å se på likheter og ulikheter i informantenes utsagn. Ved å skalere dem i forhold til de ulike utsagnenes ytterpunkter ble forskjeller og nyanser bedre avdekket noe som igjen bidro til å utpeke studiens funn.

4.2. STUDIENS FUNN

Det er disse tre hovedfunnene som har utpekt seg, og som jeg vil drøfte kronologisk i analysedelen:

1. Straffegjennomføringens formål og dilemmaet mellom å være sosialarbeider og kontrollør/straffegjennomfører
2. Sosialfaglige oppgaver i straffegjennomføringsetaten relatert til begrensninger, muligheter og skjønn
3. Har sosialarbeideren tilstrekkelig med kompetanse eller er det behov for ny handlekompetanse?

Jeg har valgt en oppgaveløsning hvor jeg fortløpende drøfter analysen sammen med teori.

4.3. STRAFFEGJENNOMFØRINGENS FORMÅL OG DILEMMAET SOSIALARBEIDER - KONTROLLØR/STRAFFEGJENNOMFØRER

Informantene har gitt tilsynelatende like svar, med unntak, av ett. Likevel når man går inn og analyserer dem, viser de differensierte svar.

Informant nr. 2, påpeker følgende som omfatter forholdet mellom kriminalomsorgsinstitusjonene og samfunnet: *”Utgangspunktet vårt er jo på vegne av samfunnet¹⁸. Det å hjelpe samfunnet til at det ikke blir begått kriminalitet, det er faktisk hovedfokus. Klienten er og en del av samfunnet, tenker jeg.”*(...) *man skal hjelpe samfunnet til at det ikke begås kriminalitet”*.

¹⁸ Informantenes utsagn er satt i kursiv og gåseøyne.

Dette utsagnet kan tolkes som at informanten oppfatter hovedformålet med straffen først og fremst er å trygge og sikre samfunnet. Dette er identisk med de politiske og faglige målene. Klienten oppfattes som en del av samfunnshelheten, men fokusrettes likevel mot den kollektive tryggheten, samfunnet. Informant 3, sier det slik og er inne på de samme tankesporene:

”Jeg synes straffens funksjon for meg er først og fremst å forhindre at det skjer igjen, hindre gjentakelse, det individualpreventive. (...) det viktigste med straffens funksjon er hvordan vi får folk til å stoppe opp og tenke etter og velge annerledes”.

I dette utsagnet utvides perspektivet også til noen innsatser som gjør det mulig å få den enkelte klienten til å reflektere over egen situasjon, finne nye strategier for å bedre sin livssituasjon, slik at nye valgmuligheter kan forhindre kriminalitet. Dette er i tråd med kriminalomsorgens utvidete målsettinger om rehabiliteringsinnsatser og bevisstgjøringsprosesser.

Neste informant nr. 4, aksentuerer det samme som de to andre, men denne informanten trekker inn den kriminelle handlingen og hva friomsorgen kan tilføre for å endre atferd i et individrettet perspektiv:

”Hovedmålsetningen er at man skal bli kriminalitetsfri og hva som skal til for det i den perioden de er her. (...) hvordan man skal oppnå straffens formål er ved å se på det individuelle. (...) vi må se på det mennesket vi har foran oss. Hva har vedkommende gjort, hvilken bakgrunn, hva skal til for å tette de hullene som gjør at man begår kriminalitet”.

Informant nr. 4, vektlegger også tidsaspektet ved å presisere at vedkommende skal bli kriminalitetsfri under straffegjennomføringsperioden som er satt av domstolen, *”Hovedmålsetningen er at man skal bli kriminalitetsfri og hva som skal til for det i den perioden de er her”.* Slik jeg forstår informantens utsagn indikeres det at det er ytre faktorer utenfor den domfeltes kontroll som fører til kriminalitet. Endring i atferd skjer gjennom en kartlegging av problemet for deretter å finne de rette tiltakene som kan *”tette hullene”.*

Neste innspill, fra informant nr. 5, avspeiler stort sett det samme som de andre når det gjelder straffegjennomføring som funksjon, men her legges det også til en normativ vurdering som retter seg mot muligheten for gjenopprettelse og tilgivelse:

”Straffens funksjon er å forebygge ny kriminalitet, det tror jeg er det øverste målet. Og at man skal få muligheten til å gjøre opp for seg. At det skal være en lærepenge. (...) hvordan skal det fungere for samfunnet for øvrig”.

Utsagnet til nr. 5, ser jeg på som at han/hun betoner både det individualpreventive og det allmennpreventive formålet med straffen. *”At man skal få gjøre opp for seg”* forstår jeg som individualpreventivt. Det allmennpreventive beskriver han/hun i *”hvordan skal det fungere for samfunnet for øvrig”*.

Den sjette informanten understreker...

”(...) ett innhold som gjør at de i det beste fall får en positiv tilknytning som virker utover gjennomføringstiden”.

Dette utsagnet knytter straffegjennomføringen sammen med tiltak etter soningen, og forstås helt etter St.meld. nr. 37 (2007–2008) intensjoner og formål om tilbakeføringsgarantier og tverretatlige innsatser, at det etableres kontakt mellom klienten og hensiktsmessige etater både offentlige og private, samt frivillige som kan videreføre igangsatt prosess.

Informantene synes ganske omforent om hva som er straffens formål, skjønt noen uttrykker et bredere perspektiv enn andre. Det individualpreventive i straffen vektlegges og samfunnets trygghet kommer til uttrykk direkte eller på en indirekte måte, i tråd med straffegjennomføringsloven og St.meld.nr. 37 (2007- 2008) formål. Selv om utsagnene ved første øyekast ser like ut, har de likevel beskrevet ulike innfallsvinkler. Informantene antyder også hvordan man oppfatter og forstår forholdet mellom domfelte og samfunnet og domfelte og friomsorgens institusjonelle funksjon. Endrings- og påvirkningsarbeid vektlegges av enkelte. Omgivelser og individuelle faktorer som blant annet individets egne holdninger, presiseres som utgangspunkt for noe som må bearbeides. Det er et fellestrekk ved noen av informantenes tilbakemeldinger at de *tenderer* å betrakte klienten som et objekt i forhold til de forskjellige faglige intervensjoner og tiltak. Dette kommer til uttrykk gjennom sosialarbeidernes tanke om at de skal påføre klienten noe som skal føre til varig virkning,

uttrykt gjennom blant annet ”å få” den enkelte til å følge opp de offisielle målsettingene. Det å tilføre noe til noen, kan uttrykke et teknokratisk og i verste fall et paternalistisk menneskesyn der handlingskompetansen først og fremst reguleres ut fra sosialarbeiderens faglige kunnskapskapital i et ”vi-vet-best-for-deg” perspektiv.

Klienten presenteres da som noen som skal ”ta i mot” det som sosialarbeideren finner som et kriminalforebyggende tiltak og som gagnar samfunnet. Individets særegne behov blir i en slik strategi lite tydeliggjort.

4.3.1. MED FOKUS PÅ ENDRINGSPROSESSER I STRAFFEGJENNOMFØRINGEN

Stort sett viser informantene gjennom sine utsagn en aksept av mer tradisjonelle straffeideologiske prinsipper, mens det sosialfaglige i liten grad uttrykkes her. Enkelte legger vekt på det avskrekkende aspektet ved straffen der det å forhindre, eller presisere det avskrekkende prinsippet for å forebygge mot ny kriminalitet, blir formålet. Det synes som at noen av informantenes utsagn følger en tradisjonell allmennpreventiv og individualpreventiv logikk innenfor straffeideologien der straffen i seg selv har en endringsfunksjon. Men tilsynelatende påpeker informantene også en viss reservasjon til ensidigheten i dette prinsippet:

”Det er veldig (...) fokus på at alle trenger å endre seg i for stor grad. Det at de har fått en straff kan være endring nok i seg selv” (6).

Informant 3 understreker at: *”(...) er det noe vi jobber med, er det nettopp endring. For meg handler sosialt arbeid om endringsarbeid og endringsprosesser”,* mens informant nr 5 konstaterer *”at man skal bli selvhjulpen på sin måte (...)”.*

”(...) for vedkommende skal få noe igjen for å være her, ikke bare gjennomføre” (4).

”(...) men sosialt arbeid er en måte å få folk til å fungere - for å si det litt enkelt” (2).

Disse informantene vektlegger sosialt arbeid som en viktig faktor i endringsprosessen, og en sier det slik og tydeliggjør at både individuelle, sosiale faktorer er aktuelle...

”Sosialt arbeid (...) for det handler om endringsarbeid med en klients livssituasjon både psykisk og fysisk, ikke bare individuelt” (4).

Endringsprosess som begrep og praksis forstås nok av de fleste sosialarbeidere som til et annet liv for klienten. Som poengtert tidligere understreker Stortingsmelding nr. 37 (2007–2008) at et viktig mål med straffegjennomføringen er å forhindre og forebygge ny kriminalitet og at dette skal gjøres gjennom ulike tiltak som fører til endring. Regjeringen har med dette definert endringsprosessens mål og bruker i Stortingsmeldingen blant annet brukt begrepet ”rehabilitering” for å beskrive hva prosessen skal omfatte.

Informant nr. 4 understreker derfor og i tråd med de politiske og faglige intensjonene at *”målet med å være her er å bli kriminalitetsfri. (...) du er her fordi du har et rulleblad, (...) hva skal til for endring i forhold til kriminalitet?”*. Gjennom ulike endringsprosesser og faglige metoder skal altså den dømte øke sin fungering så vel sosialt, som praktisk og som handlende. Det grunnleggende er å gi mer handlingskompetanse til å mestre livet ute, men også å styrke den kulturelle og den sosiale kapitalen (Bourdieu 2005). Hva som er ”den riktige fungeringsmåte” bestemmes selvsagt av samfunnets verdier og politisk - ideologiske målsettinger. Rehabilitering i en strafferettslig ramme inneholder, slik jeg ser det, også moralske og ideologiske betraktninger (Hammerlin 2008). Moral og ideologi inngår som en del av individets forståelse og tolkning av omverdenen. Hvilket verdigrunnlag sosialarbeideren tar utgangspunkt i, vil påvirke tiltak som settes i verk både i forhold til selve rehabiliteringen, habiliteringen, omsorgsarbeidet og hvordan gjennomføringen av disse tiltakene utformes (Botnen Eide og Skorstad 2009).

På tross av at enkelte i svarene tenderer å ha et objektperspektiv, uttrykkes det likevel etiske og faglige presiseringer der man markerer individuelle variasjoner, men uten at subjektperspektivet får en praktisk tydelighet.

Informant nr. 3. uttrykker det slik...

”Sosialt arbeid, det går nok mer på det med holdninger og verdier og hvordan en betrakter det som skjer rundt en. Vil ikke si menneskesyn, men i vertfall at en har et åpent sinn for at det er en grunn til at noe blir som det blir noen ganger. Og nysgjerrigheten på å finne ut av det, og hvorfor det ble sånn, er kanskje større med de holdningene, enn hvis man bare er ute etter, eksempelvis å straffe folk. En nysgjerrighet, et åpent sinn for å se muligheten i folk, (...) man bør absolutt se at folk er forskjellige, at man har ulikt utgangspunkt og at ting dermed blir forskjellig. Behandle folk som individer – og at man har respekt for menneskeverdet”.

4.3.2. HOLDNINGER OG ETISKE FØRINGER I DILEMMAET MELLOM OMSORG OG KONTROLL

Det må poengteres at sosialt arbeid har mange dimensjoner, men at relasjoner mellom sosialarbeideren og klient er veldig viktig. Dette forutsetter en interaksjon mellom sosialarbeideren og klienten som både er preget av det faglige og det etiske (Botnen Eide og Skorstad 2009). Følgelig blir både holdninger, klientsyn og menneskesyn viktig. Men hva er gode holdninger? Dette er et komplekst spørsmål, men for og få ett adekvat svar på dette, er det viktig å ta utgangspunkt i grunnverdiene til sosialt arbeid. Kriminalomsorgens og friomsorgens verdier samsvarer i stor grad med nedfelte menneskerettigheter og innebærer at man skal se på hvert enkelt menneske som unikt. Sosialarbeidernes yrkesutøvelse har sitt utspring i og baserer seg på humanistiske verdier. De skal fremme likeverd og respekt. Arbeidet med å skape bedre livsbetingelser skjer i en forståelse om at endringer av disse skjer i et gjensidig forhold med omgivelsene (Botnen Eide og Skorstad 2009). Likevel er ikke det eneste svaret på spørsmålet. Holdninger skriver seg også til dyptliggende trekk i sosialarbeiderens organisering av tanker og følelser (Oltedal 1988). Tankesett anses dermed ikke som noe flyktig, men snarere som et stabilt fenomen. Imidlertid er ikke individets verdier statiske selv om de fremstår som relativt stabile. Det å bli bevisst sine holdninger er viktig fordi disse preger sosialarbeiderens yrkesutøvelse ved at det verdisettet vedkommende har, preger arbeidet som utføres og hvordan man møter klienten. En annen grunn til at bevisstgjøring av egne holdninger er viktig, er at dette er verdier som dreier seg om spørsmål om moral (Botnen Eide og Skorstad 2009). Altså normative spørsmål. *"Å være bevisst sine holdninger og fordommer er viktig, slik at man kan gi folk lik behandling uavhengig av hva de er dømt for"*, understreker informant nr. 3.

Hva slags oppfatning man har av klientene har sitt utspring i, ikke bare sosialarbeiderens holdninger, men også den enkeltes fagforståelse, erfaringskapital og menneskesyn.

Informant nr. 2...

"Utgangspunktet vårt er jo på vegne av samfunnet. Det å hjelpe samfunnet til at det ikke blir begått kriminalitet, det er faktisk hovedfokus. Klienten er og en del av samfunnet, tenker jeg." (...) man skal hjelpe samfunnet til at det ikke begås kriminalitet".

Utsagnet som informant nr. 2 presenterer ved sitt innspill, kan tolkes som at han/hun legger vekt på andre retningslinjer enn de etiske, der klienten kommer i fokus. Informanten setter

først og fremst samfunnets interesser i sentrum i sitt sitat, noe som er i tråd med St.meld.nr. 37 (2007-2008). Men, i sosialt arbeid er i følge Levin (2004), helhetstenkningen et viktig prinsipp og at det sosialfaglige arbeidet fokuserer på ”*personen i situasjonen*”. Med dette som utgangspunkt forholder sosialt arbeid seg ikke bare til individet, men også individets forhold til samfunnet for øvrig (Hutchinson og Oltedal 2003). Ved å sette samfunnet i sentrum så tydelig i straffegjennomføring, kan dette forstås som at det er de samfunnsmessige ideologier som setter rammene for klientkontakten (Kokkin 2006). Friomsorgens klienter har ikke kommet dit av egen fri vilje. Dette er noe de er dømt til. Avvikende væremåter kan ofte adstedkomme moralistiske holdninger. Hvordan disse kommer til uttrykk vil med stor sannsynlighet prege de tiltak man iverksetter for å forebygge/ forhindre ny kriminalitet. Dette vil også virke inn på hvordan sosialarbeideren utfører de sosialfaglige aktiviteter i den aktuelle situasjonen. Som sosialarbeider er man påvirket av virksomhetens ideologi. Vel så viktig som å bevisstgjøres på egen praksis, tror jeg det er like viktig å ha et kritisk blikk på friomsorgens virksomhet.

Tillit er viktig i alle former for relasjoner og ikke minst i en kontekst hvor rammene er straffegjennomføring. I følge Hammerlin (2008), har kriminalomsorgens virksomhet en praksisstruktur og et regelverk som avspeiler mistillit til den domfelte. Han tydeliggjør paradokset i forholdet mistillit/tillit, men poengterer tillit som et nødvendig og viktig arbeids- og holdningsprinsipp. Likevel, hevder han, synes praksis og regelverk å romme et motsetningsforhold mellom idealer og realiteter. Dette gjelder særlig fengselssystemet. Forholdet mellom de ulike aktørene i fengselssystemet preges av paradokset (Hammerlin, Y. og Mathiassen, C. 2006; Hammerlin 2008). Spørsmålet er nå som friomsorgen er blitt en integrert del av straffegjennomføringen, om dette paradokset også gjelder relasjonen mellom friomsorgen og den domfelte. Hammerlin og Mathiassen (2006) understreker at nettopp kontroll - og sikkerhetsfunksjonene påvirker tilliten som fangene har til fengselsbetjentene. Kan man spørre seg om det samme skjer i forhold til sosialarbeiderne ved friomsorgen når kontrollfunksjonene blir så tydelige arbeidsoppgaver. I hvilken grad påvirkes det sosialfaglige arbeidet av dette, og på hvilken måte utvikles en handlingskompetanse rettet mot det sikkerhetsmessige uten at det utvikles mistillit til den praktiske sosialarbeiderfunksjonen. Gjennom pådømmelse eller løslatelse fra fengsel har andre bestemt at de domfelte skal inn i en prosess hvor endring av atferden er formålet (St.meld.nr. 37, 2007-2008). Kontaktforholdet preges av at *klientene befinner seg i en tvangsmessig situasjon*. Relasjonen er derfor asymmetrisk fordi kvaliteten på klientenes livssituasjon ”kontrolleres” av andre (Grimen

2008). Videre er det myndighetene og sosialarbeideren som bestemmer hva som betraktes som akseptabel forandring og væremåte. Kriminalomsorgens klienter er i en sårbar sosial posisjon ikke bare fordi de ofte er avhengig av det offentlige (Skardhamar 2005), men også fordi de står i en straffegjennomførende situasjon der de møter ulike kravstrukturer i straffegjennomføringsprosessen. Disse kravstrukturer har de samme uttrykte formålene særlig presisert ved straffe- og sikkerhetsorientert prinsipper. Tillit er en forutsetning for et godt sosialfaglig arbeid, men hvordan kan den sikres?

Utsagnene over er representative for hvor sosialarbeiderne plasserer sin yrkesforståelse ved friomsorgen. Altså i skjæringspunktet mellom individ og samfunn. Når informant nr. 5 sier han/hun skal være et *"bindeledd mellom samfunnet og den vanskeligstilte"* oppfatter jeg dette som at vedkommende ser klienten og samfunnet avhengig av hverandre og som forstås i en gjensidig samhandlingsprosess. *"Bindeledd"* forstår jeg dynamisk. Informant nr. 5 poengterer at han/hun ikke skal "gi" eller "forme". Snarere synes det som at denne informanten ser seg selv som et bidrag til å igangsette en prosess. En av de andre informantene, informant nr. 3, tydeliggjør informant nr. 5 poeng ved *"(...) at jeg forstår deg sånn du er"*. Han/hun tydeliggjør da et menneskesyn som plasserer klienten i en mulig subjektposisjon (Hammerlin og Larsen 1997). Dette synes også å ivareta et viktig prinsipp innen sosialt arbeid om å "starte der klienten er" hvor man bestreber seg etter å forstå den domfelte ut fra den situasjonen vedkommende befinner seg i og ut fra de mulighetsbetingelsene vedkommende har (Levin 2004). Informant nr. 3 anfører at vedkommende *"(...) vil være menneskebehandler og ikke saksbehandler. Jeg vil se det individuelle og se mennesket opp i alt dette her (...)"*.

Informant nr. 4 tydeliggjør også at *"(...) det er å se helheten"*, og han/hun fortsetter: *"nettopp det å se det hele mennesket i samspill med samfunnet, og den påvirkningen mellom samfunn og individ"* er sentralt. Her oppfattes klienten ut fra en sosialhistorisk prosess der vedkommende ikke bare skaper seg selv, men både påvirkes av, og er medskaper av sine omgivelser og livsbetingelser (Hammerlin 2008). *"De er i sine liv hele tiden"*, understreker informant nr. 5.

Som informantene har vist til, er det ulike måter å oppnå straffens formål på ut fra hvilken oppfatning man har av klienten. Sosialarbeideren på friomsorgen er straffegjennomfører. Stortingsmeldingen nr. 37 (2007–2008) er ett av friomsorgens viktigste styringsdokument,

hvor grunnleggende verdier i straffegjennomføringen belyses. Således er den også å betrakte som premissleverandør for straffegjennomføringens ideologi.

”Straff som virker – mindre kriminalitet – et tryggere samfunn” er Stortingsmeldingens tittel (St.meld.nr. 37, 2007–2008). Nå, som da jeg leste tittelen første gang oppfatter jeg en innebygget lineær kausalitet; altså en teknisk sammenheng mellom årsak og virkning. Et tryggere samfunn er suksesskriteriet på at straffen har virket etter intensjonen. På denne måten kan det oppleves som at den domfelte er en maskin som vil fungere bare den blir reparert. Det kan synes som at kriminalitet kun er knyttet til individet og ikke til strukturer og prosesser i samfunnet. Det er da klienten alene som produserer kriminalitet og klienten som har ansvaret for rehabiliteringen alene. Den domfelte blir på denne måten forklart ut fra indre forhold, det er egenskaper hos vedkommende som gjør ham til kriminell. Straffen skal virke disiplinerende på klienten slik at man opprettholder sosial ro.

Informantenes utsagn oppfattes som å stå i motsetning til det teknokratiske menneskesynet som kommer til uttrykk i tittelen til St.meld.nr. 37 (2007–2008), skjønt mye i kriminalomsorgens rehabiliterende tiltak preges av et teknokratisk menneskesyn (Hammerlin 2008). Informantene gir til kjenne at straffens formål har vært retningsgivende for mye av utviklingen ved friomsorgen, og at sikkerhetstenkningen og kontrollfunksjonen for å trygge samfunnet både formelt og i praksis former tidsånden (Hammerlin og Mathiassen, 2006; Hammerlin 2004, 2008).

Det å være en straffegjennomfører i en straffegjennomførende etat innebærer definerte kontroll-, sanksjonerings- og sikkerhetsoppgaver. Informant nr. 2, sier det slik:

”(...) veldig klar over at man er i en strafferettssituasjon, at man forvalter en myndighet (...). Det gjenspeiler mye av det vi gjør, at vi er myndighetsforvaltere. (...) vi har en stor mulighet til å planlegge hvordan straffen skal gjennomføres. Vi skal tilrettelegge den individuelt. Da er man nødt til å være kreativ”.

Informant nr 5. påpeker følgende:

”Jeg tenker at grunnpilaret som sosialarbeider er å hjelpe. Hvis det ligger som grunnpilar, er det desto viktigere at innholdet i straffen er slik at de blir selvhjulpne på sin måte. (...) jeg tenker at hvis man skal tenke sosialarbeider i den moderne kriminalomsorg – at straffen ikke skal være strengere enn nødvendig, så tenker jeg at sosialarbeideren kan gjøre mye med innholdet i straffen”.

Disse utsagnene er også representative for de andres informantenes opplevelse og beskrivelse av å være sosialarbeider på et strafferettslig område. Det første utsagnet viser til at friomsorgen som straffgjennomføringsetat forvalter straffefunksjonsmyndighet. Myndighet innebærer blant annet at man kan iversette ulike sikkerhetsorienterte kontroll- og sanksjonsformer.

Men tilbakemeldingene fra informantene antyder også tosidigheten i oppgavene. Det poengteres at den straffegjennomførende sosialarbeideren gjennom handlingskompetanser og kreativitet kan påvirke både innholdet i soningen og prosessen i tiltakene. Samtidig nyanseres innholdet i utsagnet ved at det påpekes at straffen skal tilrettelegges individuelt. Det andre utsagnet fremhever hjelpeaspektet ved å betone at ett av sosialt arbeidets grunnpilarer er hjelp til selvhjelp, at den domfelte skal øke sin mestringsevne (Levin 2004).

Disse utsagnene uttrykker to motsetninger sosialarbeideren jobber under i friomsorgen; som kontrollør og hjelper. Motsetningen likner også på den rollekonflikten som er i den moderne betjentrollen der betjenten både skal være en sikkerhetsforvalter, en kontrollør, en rapportør og en omsorgs- og hjelpearbeider. Både fanger og betjenter gir tilbakemeldinger om at denne doble funksjonen skaper problemer i relasjonene mellom fange og betjent. Det skapes skepsis, usikkerhet og mistillit (Hammerlin og Mathiassen, 2006; Hammerlin 2008). Spørsmålet er da om den nye friomsorgsarbeiderrollen med så klare krav på å være straffegjennomfører møter de samme rollemessige dilemmaene og hvordan dette kan virke på relasjonene mellom domfelte og ham/henne. Dernest: Er det slik at sikkerhetsforvaltnings- kontroll- og sanksjonsfunksjonen kommer i en konflikt med sosialarbeiderrollen på en sånn måte at omsorgs- og hjelpefunksjonen svekkes? Og hvordan er forholdet ellers mellom disse funksjonene? Da friomsorgen ble innlemmet i kriminalomsorgen som en del av straffegjennomføringen var det mange friomsorgsarbeidere som tok til orde for at det ville gå ut over sosialarbeiderfunksjonen. Neste underkapittel vil antyde problematikken.

4.3.3. SOSIALT ARBEIDS VERDIER I ET MOTSETNINGSFORHOLD TIL SANKSJONS-, KONTROLL-, OG SIKKERHETSFUNKSJONER

Det å bevege seg i området hjelp og kontroll ligger i sosialarbeiderens yrkesutøvelse (Levin 2004). Men spørsmålet er om det her er snakk om en kontrollform som er knyttet til mer tradisjonelle sosialarbeiderfunksjoner, eller om kontrollen har skiftet karakter og dermed dreier seg mer om sanksjons-, kontroll- og sikkerhetsfunksjoner som skal tilpasses en helt ny

sosialarbeiderfunksjon i en straffegjennomføringsetat. Det som er interessant her er å se på hvordan dette kommer til uttrykk på strafferettens område.

Informant nr. 3, gir følgende bilde av situasjonen:

”Ja, jeg føler jeg må forsvare det sosialfaglige perspektivet (...) i forhold til det juridiske. At jeg faktisk må jobbe litt med det (...).”

En annen sier det på denne måten:

”Du skal være kontrollør, har en funksjon som kontrollør, å avklare sin rolle som gjør at vedkommende blir trygg på hva han skal si, ikke si og hva han skal gjøre og ikke gjøre” (5).

Informant nr. 1, poengterer følgende:

”De fengselsfaglige er raskere med å sette vilkår som gjør at klienten mister privilegier. I friomsorgen har vi jo bare permisjoner, noe fengselsbetjentene mener vi bør inndra”.

En annen informant nr. 2, angir problemene det på denne måten:

”Du ser innen friomsorgen at man har blitt mer opptatt av etterretteligheten, forvaltningsloven, bruddmeldingen og jussen”.

Informantene gir for øvrig et variert bilde av problemet. Jeg vil kortfattet presentere utsagnene summarisk på denne måte:

”Kontrollbiten går på bekostning av den faglige utviklingen og den enkelte klient. du ikke bare gjør det du blir fortalt(...). Jeg er jo en sosialarbeider i den strenge jussen, da” (1).

”Du har mange absolutter. Vi er i en maktposisjon” (2).

”Noen er mer regelstyrt og vektlegger lover mer enn andre, andre (...) helhetsbildet av mennesket (...).” (6).

”Det synes som at ledelsen er mer opptatt av at saksbehandlingen er det som prioriteres på bekostning av det faglige innholdet ” (3).

”(...) veldig tydelige og klare regler. Det er noe å være klar over at man sitter med mye makt. Man må være veldig forsiktig på hvordan man utøver denne makten” (4).

Informantene uttrykker både direkte og indirekte hemmende dilemmaer og legger vekt på det særegne formelle presset som er i den nye rollen.

Det kommer fram i sitatene at friomsorgen som straffegjennomførende etat forvalter et lovverk som setter rammen hvordan sosialt arbeid kan utøves. Dette krever at man må være bevisst rollen som kontrollør, men også som sosialarbeider med begrensede muligheter. Slik sett utfordres også kreativiteten i sosialarbeiderrollen, man presses også med nye handlekompetansekrav som er tilpasset nye funksjoner innenfor en rigid og formelt styrt straffeetat eller et sosialt felt, som Bourdieu vil si, der ulike profesjoner, verdier og ideologier står i et motsetningsforhold til hverandre. Friomsorgens klienter er straffedømte og er en gruppe mennesker som ikke bare har begått kriminelle handlinger, men også gjennomgående har en dårligere livskvalitet og levekår som er under gjennomsnittet i vårt samfunn (St.meld.nr. 37, 2007-2008; Skardhamar 2005). Man jobber med mennesker som på mange områder befinner seg i en særdeles sårbar situasjon. De er i en straffegjennomførende situasjon som innebærer frihetsinnskrenkning og de er avhengig av forvaltningsapparatet for å sikres et minimum av livsnødvendige rettigheter. Dette stiller store krav til sosialarbeiderens praksis, kunnskapskapital og handlekompetanse.

Sosialt arbeid er basert på verdier til å kunne frigjøre den enkelte domfelte fra en underskuddsituasjon med en stor sosial tapsliste (Skardhamar 2005) og som er i en vanskelig og ofte marginalisert livssituasjon. I dette ligger det å fremme likestilling, likeverd, solidaritet og samhold mellom straffedømte og andre borgere i samfunnet, men også å bygge gode faglige og trygge relasjoner mellom straffedømte og sosialarbeider. Dette innebærer også å fremme kompenserende ressurser til mennesker som trenger det for å bli bedre integrert i samfunnet.

Sosialarbeideren forventes ut fra etiske krav til hjelpe- og omsorgsrollen å avdekke strukturer og systemer som bidrar til ulikheter i strafferettsetaten. Det å være sosialarbeider, hjelper, sikkerhetsforvalter og kontrollør samtidig som man skal avdekke sosial urettferdighet og undertrykkelse, kan være vanskelig og fører til en rekke etiske og faglige dilemmaer. Gjennom å ilegge klienten ulike former for sanksjoner ikler man seg en kontrollørrolle som uten tvil kan skape konflikter og mistillit mellom klient og sosialarbeider. Det oppstår derfor flere dilemmaer i sosialarbeiderens hjelpefunksjon. Sosialarbeidere har en særlig plikt til å sørge for at rettferdighet til den svake/domfelte skal ivaretas. Sosialt arbeid er også basert på visse verdier som begrenses i systemet, blant annet kravet om selvbestemmelse fra sosialarbeider og den domfelte. Sosialt arbeid i tradisjonell forstand hemmes også innenfor

straffegjennomføringsetaten ved at den domfelte er i en tvangssituasjon. Sosialt arbeid er tuftet på prinsippet om å minimalisere adgangen til bruk av tvang. Men straffegjennomføringen er et tvangssystem, det ligger i dets vesen.

Enkelte av informantene tydeliggjør også den innarbeidete differensieringen som er i straffegjennomføringssystemet og poengterer også et annet viktig faglig og etisk dilemma:

Sosialarbeideren skal jobbe etter/på verdier av ikke-diskriminering. De skal derfor søke å behandle alle likt uavhengig av alder, kjønn, hudfarge, religion eller hva de er dømt for. Dette kan da komme i konflikt med rollen som endringsagent (Levin 2004, 98) fordi man ikke nødvendigvis har de rette tiltakene som kan i møtekomme den domfeltes individuelle behov. Det forventes av strafferettsetaten at sosialarbeiderne skal jobbe med alle domfelte som er motivert og ber om hjelp og veiledning for å komme ut av en tilværelse med kriminalitet.

Straffegjennomføringsetaten er et tungt tvangssystem. Sosialt arbeid er basert på verdier av selvbestemmelse fra sosialarbeider og klient, det vil her si den dømte. Det avdekkes et dilemma ved at sosialt arbeid er tuftet på prinsippet om å minimalisere adgangen til bruk av tvang. De nevnte dilemmaene og motsetningsfylte oppgavene fordrer at sosialarbeideren ”forsvarer” sin skjønsmessige vurdering.

”(...) altså det krever at man tør å diskutere når vi får motbør fra regionen. (...) det krever at vi står rakrygget og forsvarer synet vårt, nettopp for å kunne anskueliggjøre at skjønn er kanskje mer fornuftig enn umiddelbar bruddmelding (...)” (3).

Mange av de domfelte befinner seg i en marginal posisjon. Ved å tørre og ”forsvare” bruken av skjønn og formålstjeneligheten i det, synliggjør informanten sosialt arbeids solidaritet med svakere stilte grupper i samfunnet (Levin 2004). Samtidig viser utsagnet at kravet til sosialarbeideren er å ivareta sikkerheten gjennom regelverket ved å vise til, *”umiddelbar bruddmelding”*.

”Å være bevisst sine holdninger og fordommer er viktig, slik at man kan gi folk lik behandling uavhengig av hva de er dømt for” (4). Denne informanten vektlegger den domfeltes likeverd.

Følgelig oppstår en rekke dilemmaer som utfordrer den enkelte sosialarbeiders skjønn på et faglig og etisk grunnlag. Dette vil bli drøftet i neste kapittel.

4.4. SOSIALFAGLIGE OPPGAVER I STRAFFEGJENNOMFØRINGSETATEN I FORHOLD TIL BEGRENSNINGER, MULIGHETER OG SKJØNN

Én viktig problemstilling er hvilke konsekvenser integreringen av friomsorgen i straffegjennomføringsinstitutt har fått i det daglige virke. Informantene ga en rekke innspill om hvordan nye oppgaver og straffegjennomføringens kravstrukturer virket på handlekompetansen, arbeidsoppgaver og bruk av eget skjønn. Informant 5 sa det slik:

"(...) skjønn er en god kunnskap. Hvis ikke ville det blitt veldig lite nytt. Automatisk, at du jobber som en maskin. Du får en sak, ferdig, ut. Du kan ikke tenke annerledes, kanskje denne saken er annerledes (...)".

Informant nr 4 uttalte:

"Men, jeg tror man skal holde bevisstheten oppe at man bruker skjønnets sitt aktivt og bevisst istedenfor å gjøre automatiserte handlinger - det kan jo være kjempefordommer (...). Man må være veldig varsom – man skal holde den fanen høyt at man forvalter menneskets liv, vel og vel. Det må man gjøre på en nøysom måte".

"Jeg synes det er alfa og omega. Det går ikke an å si at klient a er lik klient b og klient b lik c. For sånn er ikke virkeligheten her hos oss" (3).

"Skjønn er det viktigste redskapet en sosialarbeider har.(...) hos meg i mitt klientarbeid, har det vanvittig stor betydning. Jeg kan liksom ikke forstå at det går an å jobbe klientarbeid uten å bruke skjønn" (2).

"Alle vurderinger og beslutninger er individuelle og basert på her og nå situasjonen. Og det påvirker en skjønnsmessig vurdering også" (6).

"Skjønn, det kan jo for eksempel være at man går til en bestemt lovhjemmel og ser hvilke muligheter man har innenfor lovhjemmelen. Det kan innebære at to personers saker får ulikt utfall, men at det kan være rett i forhold til den de er uten at det går på bekostning av de lovhjemlene man har" (1).

Alle informantene betoner bruk av skjønn som viktig i klientarbeidet, men med ulik styrke og vektlegginger. Det argumenteres med en spennvidde med basis i skjønn relatert til faglig

kunnskapskapital til mer etiske begrunnelser. Utsagnene til nr. 4 og 5 mener at skjønn motvirker at man automatiserer handlingene sine og nr 5 påpeker at man har et spesielt ansvar for de domfelte fordi man *"forvalter menneskets liv (...)"*. Gjennom å vise til at man ikke skal *"automatisere handlingene sine"* og *"at man forvalter menneskers liv"* og at dette skal gjøres på *"en nøysom måte"* synes jeg tydeliggjør verdigrunnet til sosialarbeiderne slik det er nedfelt i de yrkesetiske grunnlagsdokumentene (Botnen Eide og Skorstad 2009). Her tas også hensyn til den enkelte klient med presisering om den enkeltes situasjon ikke kan generaliseres på en automatisert måte. Dette kommer også fram i informant nr. 3s og 6s perspektiver som viser til at de domfelte er en differensiert gruppe som skal behandles individuelt. Informant nr. 6 understreker det ved å si at *"alle vurderinger og beslutninger er individuelle"*. Samtidig viser nr. 6 til at man baserer seg på *"her og nå situasjonen"*. Dette forstås som at han/hun ikke forholder seg til *"fortiden"* og ikke til *"fremtiden"*, men det som er den aktuelle situasjonen i dag. Dette sammenfaller med et dynamisk menneskesyn, men også den symbolske interaksjonismen som oppfatter individet som hele tiden å være i forandring. Gjennom å definere den enkelte i et indre forhold til samfunnet og de sosiale rammene i nået befinner individet seg i en prosess hele tiden og gjennom dette blir mennesket å betrakte som sosialt i hele sitt vesen (Levin og Trost 1996).

Flere av informantene legger vekt på friomsorgsarbeiders skjønn. Men hva slags skjønn dreier dette seg om? Informant nr. 2 sier at skjønn generelt sett er det grunnleggende i sosialt arbeid. Det er det *"viktigste redskapet en sosialarbeider har"* og hevder dessuten at det ikke er *"å forstå at det går an å jobbe klientarbeid uten å bruke skjønn"*. Denne informanten fremhever særlig den praktiske delen av sosialt arbeid og at den kunnskapskapitalen sosialarbeideren besitter uttrykkes gjennom handling og skjønnsmessig vurdering (Grimen 2008).

Informant nr. 1 har en litt annen innfallsvinkel enn de andre. Vedkommende argumenterer mer formalisert og viser til at man legger lovverket til grunn for sine vurderinger. Informanten hevder samtidig at man må se på det særegne ved at *"to personers saker kan få ulikt utfall"*. Denne informanten legger riktignok det juridiske til grunn for sine vurderinger, men ser bort fra det juridiske prinsippet om likebehandling. Det vil si at like saker skal behandles likt.

Skjønn blir vist til som en viktig handlekompetanse. Nygren og Fauske (2009) viser til at utvikling av handlekompetanse skjer gjennom en vekselvirkning mellom indre og ytre betingelser. Levin (2004) betoner det samme ved at *"skjønn handler om integrert kunnskap"* og viser til at påstandskunnskap er integrert med sosialarbeiderens erfaringskunnskap (s, 55). Samtidig er det nærliggende å reise spørsmålet hvor stor *"innflytelse"* skjønnen har og hvilke

begrensninger det møter. Friomsorgen er en strafferettsinstitusjon hvor hovedoppgaven er å gjennomføre en straff. Skjønnets ”beveger” seg på en juridisk arena eller et sosialt felt som legger premissene for etatens virksomhet, men som også fører til spenninger i ulike faglige miljøer. La oss se på hvordan dette virker inn på sosialarbeiderens mulighet til å bruke skjønn.

Informant nr. 1 sier at

”Jeg synes vi egentlig har fine rammer. Vi kan utvise mye skjønn. Hadde vi utvist mer, hadde det ikke vært straffegjennomføring lenger. Utfordringen handler mer om dette med kvantitetskravet”.

Informant nr. 5 derimot, poengterer begrensninger som motsetninger:

”Til tider virker det å bare ha de rammene som straffgjennomføringen har, virker innimellom ikke som sosialt arbeid. For noen ganger tar det vekk fokuset på hva sosialt arbeid er. Da er man bare opphengt i gjennomføringen av straffen og de rammene den setter. At man glemmer litt hva det store bildet er. At man får et litt snevert syn på at her er det bare å komme gjennom tiden, ferdig med saken, og så blir man ikke opptatt av innholdet. Prioriteringen blir å få ham gjennom timene sine. Fokuset på eksempelvis rusbruk, faller da bort. Og det blir ikke tid til noen oppfølging på dette”.

Sosialt arbeid er et teoretisk fundert og praktisk rettet fag (Levin 2004). Praktisk innebærer dette at sosialarbeideren handler i et praksisfelt hvor deres beslutninger er påvirket av virksomhetens kravstrukturer, men at handlingene som utføres også får konsekvenser. Hvordan skjønnets utøves blir påvirket av sosialarbeiderens kunnskap, verdier og normer (Botnen Eide og Skorstad 2009). Den skjønnsmessige handlingen er selvsagt preget av den enkeltes forhold til feltet og feltets kravstrukturer, men er i høyeste grad også en verdibasert aktivitet som har sin legitimitet i myndighetenes erkjennelse av at ikke alle samfunnsmessige oppgaver kan løses gjennom lover og regler (Nygren og Fauske 2009). Skjønn er dermed en form for forståelse og vurdering med forankring i etiske normer, teoretisk kunnskap og praksiserfaring, men også konkrete analyser av situasjonen og de oppgavene man står overfor.

Skjønnsutøvelsen innen friomsorgen er, slik jeg ser det, sterkt bundet opp til kriminalomsorgens juridiske krav, både i form av straffegjennomføringsideologiens sikkerhets-, kontroll- og disiplineringstanke og de straffegjennomføringsideologiske rehabiliteringsmål. Praksis preges også av spenning - og motsetningsforholdet mellom disse

målene (Hammerlin 2004, 2008). Som mål er det innen strafferetten og jussen et krav til likebehandling og forutsigbarhet, samtidig som man i følge St.meld.nr. 37 (2007–2008) skal ivareta rehabiliteringens smidighetsprinsipper i form av en ”sømfri kriminalomsorg”. Jeg vil i de neste underkapitlene utdype problemstillingen mer sett i lys av informantenes innspill.

4.4.1. LOVVERKETS BEGRENSNINGER OG MULIGHETER FOR Å UTØVE SKJØNN

Sosialarbeiderne innen friomsorgen forholder seg i all hovedsak til forvaltningsloven og straffegjennomføringsloven. Et spørsmål det er interessant å undersøke nærmere er hva slags muligheter og begrensninger disse ytre rammene setter.

Informant nr. 6 understreker at etter integreringen i kriminalomsorgen og med straffegjennomføringsloven som regelstyrt basis, har sosialarbeideren i større grad enn før tydelige rammer å forholde seg til: *”Jeg tenker at sosialarbeideren innen kriminalomsorgen har måttet endre seg i retning av å jobbe tettere opp mot et lovverk”*. Dette stiller nye og utfordrende kompetansekrav.

Informant nr 2. viser med sitt utsagn til at lovverket ”binder” skjønnet i den forstand at det ligger klare begrensninger for hvordan man håndterer ulike sider ved yrkesutøvelsen. Ikke bare er det lite rom for å diskutere hvordan man skal reagere på brudd på ilagte vilkår, men det er samtidig lagt inn føringer på hva samtalen med klienten skal inneholde:

“For det første har du mange absolutter. 1,2,3 ganger borte, brudd skal sendes. Det har vi hatt rent utvikling de senere år, hvordan samtalene skal være først - en introduksjon pkt 1, nå setter jeg ting veldig på spissen. Først skal du fortelle om hvem du er, også skal du fortelle litt om en kontrakt som vi kaller en samarbeidsavtale eller noe sånt, og så skal du lage en fremtidsplan. Når du har gjort disse tre tingene så har du (...) at dette er begrensende. Jeg forstår ikke hvorfor, for å si det sånn, Kriminalomsorgens sentrale forvaltning eller departementet, eller lov... de som har skrevet det hadde behov for å gå så langt. Jeg tror dette har noe med respekt for begrepet sosialt arbeid”. Og informanten fortsetter:

”Du ser innen kriminalomsorgen ble man mye mer opptatt av etterretteligheten, forvaltningsloven, bruddmeldingen og jussen”.

Informant nr.1 viser til lovverket som regulerer hvor lenge man kan følge opp den domfelte: *”Ja, du har noen veldig tydelige og klare regler og lover som sier hvor lenge du skal være her. Informant nr. 4 støtter oppunder dette med: ” – du skal følge de reglene som er satt i de ulike dommene. Det er ulik gjennomføringstid og så og så mange timer – og man kan ikke stoppe opp og si at vi utsetter dette i to uker, vi, og ta resten da. Vi må følge de lover og regler som er satt til enhver tid”.*

Av disse utsagnene fremkommer det direkte og indirekte at sosialarbeideren synes juristene utfordrer og begrenser deres handlingsrom for den sosialfaglige praksisutøvelsen. Enkelte av informantene problematiserer det også i forhold til det faglige skjønnnet: *”Jeg tror det er lettere å bli overprøvd av en jurist i forhold til det sosialfaglige skjønnnet, fordi en har så klare rammer å beslutte innenfor (...)” (2).* Men informant nr. 4 modererer dette utsagnet noe: *”Der kan jeg merke det veldig. De er mer reglestyrt og tenker at lover og regler skal gjelde mer enn å tenke skjønn, men jurister bruker også skjønn. Man kan behandle folke mer individuelt, men de er mer regelstyrt”. Selv om juristene benytter seg av skjønn, er det reglene som i større grad er avgjørende for deres vurderinger. Informant nr. 6 uttrykker det slik: ”Jeg merker at det påvirker handlingsrommet vårt. At de, juristene, holder oss i ørene (...)”.*

Innen friomsorgen som felt, hvor ulike kunnskapsformer og posisjoner møtes og utfordres, blir skjønn og vurderinger, i følge informant nr. 4, *”(...) sett på som svake egenskaper. Skjønnsmessige vurderinger blir sett på som svakt og snill”.* Det er særlig det juridiske, ikke minst i et straffe- og sikkerhetsideologisk perspektiv som får fortrinnsrett. Informant nr. 3 sier det slik: *”Kanskje sånn at hvis det i saker er (...) det i avgjørelser på saker det er tvil om, så er det kanskje ganske bekvemt å finne et svar å sette to streker under (...)”.*

At det er en viss bekymring for at det er sikkerhets - og kontrollfunksjonen som i all hovedsak vil kunne dominere de skjønnsmessige vurderingene, kommer frem i utsagnet til informant nr. 3: *”Jeg synes vel at det sosialfaglige etter hvert blekner litt i kanten og at det kommer inn mer andre ting etter hvert (...) jeg er redd for at det går mer og mer over i kontroll. Vi må ha fokus på det og forsvare oss og kjempe for å overleve i systemet. Og hvordan vil det se ut om en 10 års tid hvis vi ikke er forsiktige og gode til å forsvare oss? (...) vi må forsvare oss med å fortelle hva sosialarbeideren kan“.*

Også informant nr. 4 viser til det utfordrende i en utvikling med mer kontroll: *”Nå er det slik at hvis du ikke møter, kan du bli gjeninnsatt. Det er mye mer oppfølging og kontroll. Det er ikke så ofte nå som før at en sak koker bort. Før kunne man jo forlenge gjennomføringstiden ett halvt år og det skulle jeg ønske at vi kunne gjøre nå også for det er ikke gøy å melde brudd på folk som vil, men ikke får det til”*.

Av dette synes det som om de fleste informantene legger vekt på at sikkerheten og den strafferettslige ideologien er blitt dominerende, at kontrollaspektet har blitt større og at sosialarbeideren grensesettes av juristene og lovverket. Dette kan forstås som at sosial arbeid er underordnet det juridiske (Bourdieu 1996). I seg selv er en slik utvikling svært utfordrende mot det sosialfaglige arbeidet i kriminalomsorgen.

Utsagnene ovenfor beskriver på mange måter hvordan de opplever at lovverket begrenser skjønnets mulighets – og handlingsrom. Likevel opplever informantene i all hovedsak at de har stor grad av skjønnsutøvelse i sin yrkesfaglige hverdag. Til tross for at det kan virke som at det er lover og regler som er det avgjørende, viser praksis samtidig tendenser til variasjoner i det sosialfaglige arbeidet og at graden av mulighet for bruk av skjønn oppfattes forskjellig.

Jeg vil i neste underkapittel se nærmere på hva informantene sier mer utdypende om praksisutøvelsen og praksisfeltet.

4.4.2. ER DET ET INDRE SPENNINGSFORHOLD MELLOM LOVVERKET OG FAGETISKE OG SOSIALFAGLIGE PRINSIPPER?

Flere av informantene betoner motsetningen mellom straffeideologiske prinsipper og praksiskrav og rehabiliteringsideologiske tilrettelegginger. Dette stemmer også svært godt med Hammerlins analyser av dette motsetningsforholdet slik det uttrykkes i kriminalomsorgens ideologiske fundament og virksomhetsformer. Han poengterer dualismen og motsetningene som kriminalomsorgens/fengselssystemets historisk-betingete essens og i de tilsattes virksomhetsbetingelser og rollefunksjoner (Hammerlin 2004, 2008; Hammerlin og Mathiassen 2006).

Spennings- og motsetningsforholdet uttrykkes blant annet av informant nr. 5 som synes at de strafferettslige rammene kan ta fokuset bort fra hva som er sosialt arbeid. Dette kan tolkes i retning av at de strafferettslige rammene går på bekostning av rehabilitering og de

skjønnsmessige vurderingene som er knyttet til dette. Man skal merke seg at legitimiteten også uttrykkes i St.meld.nr. 37 (2007–2008) der det vektlegges at straffens formål først og fremst retter seg mot samfunnets sikkerhet og sekundært rehabiliteringen.

Informant nr. 6 har gjort følgende refleksjoner:

”Det, er det å være det som er det beste for klienten, veier tungt. Og med tanke på at han gjennom den beslutningen skal bli bedre rustet til å klare seg fremover. Men, man må (...) tenke på allmenheten. Og lovverket, og at det ikke skal gå på tvers av det. Det skal ikke gå helt på tvers av det, men da er det viktig å bringe inn alle forhold beslutningen er fattet på”.

Her betones samfunnssikkerheten som viktig: *”(...) man må tenke på allmennheten”.* Og sekundært: *”(...) å bringe inn alle forhold beslutningen er fattet på”.*

I følge informant nr 4. er det

”Visse regler som gjør at man jobber her. Hvis man ikke følger dem blir det ikke rettferdig i forhold til klientene. Det må alltid være i bunn. Og så må man søke kunnskap hvis man ikke kjenner lovene og reglene man jobber etter. (...) men det er visse unntak – hva er hensiktsmessig i denne saken?”.

Denne informanten tydeliggjør at det er de strafferettslige rammene man må forholde seg til samtidig som man må ta hensyn til den enkelte klient. Samtidig som informanten spør: *”(...) hva er hensiktsmessig i denne saken?”.* Vedkommende informant ”ser” riktignok den domfeltes behov, men i forhold til hva? Tenkes det her på tiltak som er hensiktsmessige i den forstand at man forebygger og/eller forhindrer ny kriminalitet. Og i forhold til hvem? Det synes som om det først og fremst er det samfunnsmessige trygghetsbehov som står i fokus. Den domfelte kan derfor med dette bli oppfattet som å være objektgjort og dermed først og fremst underlagt og tilpasset samfunnets og institusjonens fokus og behov. I Hammerlins kritikk (2008) tydeliggjøres at fange- og klientbehandlingen preges av først og fremst å være systemtilpasset og systemrettet og for lite å være persontilpasset og personrettet ut fra den enkelte. Dette har også legitimitet i et menneske-, fange- og klientsyn som er og blir objektmessig og ikke personorientert og subjektmessig (Hammerlin 2008). Slik sett utfordres etiske og faglige prinsipper om å se den enkelte i førstepersonperspektiv, som et handlende og skapende subjekt/personlighet i en gitt kontekst med konkrete behov og ut fra den enkeltes individual- og sosialhistorie. I følge Hammerlin (2004, 2008; Hammerlin og Mathiassen,

2006), har det dominerende teknokratiske og administrative menneskesynet i kriminalomsorgen et historisk fundament og bærer sterkt preg av paternalisme. Objektivgjøringen preger også i dag utviklingen innenfor friomsorgen, ikke minst gjennom de straffe- og kontrollorienterte kravstrukturene som dominerer feltet. Det blir derfor viktig å merke seg at i sosialt arbeid er ”personen i situasjonen og ” å starte der klienten er” viktige prinsipper. Samtidig synes det som at dette prinsippet må vike i forhold til strafferettslige avgjørelser.

Informant nr. 3 sier det slik:

”Kanskje sånn at det i avgjørelser på saker som det er tvil om, så er det kanskje ganske bekvemt å finne et svar og sette to streker under på. Og sånn er juristene veldig bra, fordi de har lover og regler og det der. (...) der tenker jeg nok at juristene klarer det å lande på en løsning som da selvfølgelig er korrekt, men hvis det er snakk om å få klienten i gjennom og kanskje få den beveget noen millimeter i den retningen vi gjerne vil og sånn, så kan det nok tenkes at det er andre svar enn akkurat de som peker seg ut å være riktige akkurat der og da?”.

Men denne informanten peker samtidig på rehabiliteringsaspektet, nettopp det å få ”beveget klientene noen millimeter”. At rehabiliteringsaspektet trekkes inn av flere av informantene er bra, men det kan synes som at enkelte også framfører tendensen til et teknokratisk ytre styrende perspektiv når de for eksempel poengterer at man som fagperson kanskje kan ”få klienten beveget noen millimeter”. Informant nr. 5 følger opp:

”For meg er det å tenke ut av boksen, tenke litt ut av lovboken. Tenke en sak individuelt, at man foretar en enkelt vurdering – at man ikke følger boken. (...) at du ikke bare gjør det du blir fortalt, at du kan sitte og nyansere for deg selv, ikke følge boken – være oppegående på den måten. (...) hvis vi bruker skjønn, gir vi ungdommer flere sjanser, ikke bare en til å rette opp feil. Det kan kanskje gå til brudd, men saken kan også, fordi man har gjort en vurdering som er litt på kanten, er det som kan ha reddet ungdommen – at du har gått ut av boksen, brukt skjønn på en måte som har reddet ungdommen ”.

Til tross for at sosialarbeiderne jobber innen strafferettssystemet uttrykkes også her en personlig kreativitet: Man handler ikke automatisk, men tar selv selvstendige vurderinger på hva som er hensiktsmessig slik at de domfelte kan bli møtt på sine behov og få muliggjort og brukt sine ressurser.

Informant nr. 6...

”Det er en måte (...) noen ganger vi opererer i gråsoner i forhold til hva vi innvilger av timer. Og da er det ofte sosialarbeiderne som jobber da, og det hodet. At man jobber veldig for at en ungdom ikke skal bli en drop – out på skolen for eksempel. At man legger inn timer der eks at de klarer å være en time på skolen hver dag. Det ligger i en gråsone opp mot intensjonen i loven og hva som er kriminalitetsforebyggende og at skole er det primære for en ungdom i tillegg til fritid”.

I følge informant 5, er det en motsetning mellom lovbok og praksis, men at man i praksis likevel ser noen overskridende muligheter:

”(...) vi er selyfølgelig bundet av loven, men vi kan bruke skjønn. (...). Skal man se tilbake til hva loven sier, kan man til en viss grad si at den er begrensende. Men i praksis føler jeg ikke at det er noen hindring. Skulle man følge boken slavisk, tror jeg det. Men jeg tror det er en stor forskjell på teori og praksis. I praksis har man en form som ikke er det teorien sier. Du har den i bunn, men i praksis har du mer handlingsrom”.

Informant nr. 5 poengterer i sitatet at man at selv om utgangspunktet er loven, utfordrer sosialarbeideren denne gjennom sin praksis. Men da er det viktig med en teoretisk kunnskap i bunn, slik som informant nr. 4 uttrykker det: *”Hvis det bare blir skjønn og ikke kunnskap, da blir det bare synsing og det er jo ikke poenget. Du må vite hva du holder på med, at kunnskapen du har tilegnet deg er både teoretisk og praktisk. (...) det er veldig trygt å ha den teoretiske fagligheten i bunn. Samtidig som det har åpnet opp for flere positive ting. (...) har jeg veldig fri rolle til å gjøre veldig mye hvis jeg tenker sosialfaglig innenfor mitt arbeidsfelt innen friomsorgen. Men endringer er det, for noen av lovene og reglene har blitt strammet inn, men jeg kan gjøre veldig mye innenfor de rammene”.*

I flere av sitatene legges det vekt på at handlekompetansen må sikres ved det sosialfaglige og det kommer også direkte og indirekte frem at som straffegjennomførende sosialarbeider kreves en kunnskapskapital som må ha feste i fagetiske og sosialfaglige prinsipper (Bourdieu 2005). Det tydeliggjøres et indre spenningsforholdet mellom et sikkerhetsorientert lovverk og disse prinsippene, og at sosialarbeiders skjønn også blir viktig i forhold til de kreative løsningene. Jeg skal nå se nærmere på organisatoriske begrensninger som fremheves.

4.4.3. ORGANISATORISKE BEGRENSNINGER I SOSIALARBEIDERNES YRKESUTØVELSE

Informant nr. 1 synes muligheten for å utøve skjønn, begrenses ikke minst av kvantitetskravet, et krav som vokste fram i kriminalomsorgen på 1990-tallet i lys av det Hammerlin (2004, 2008) kaller formålsrasjonell tenkning i organisasjon og hvor managementidealer, effektivitetskrav, økonomisme, ressursminsking og evidensbaserte tiltak i form av programvirksomhet og så videre, ble førende prinsipper ved siden av de straffeideologiske.

Informant nr. 1 sier:

”Utfordringen handler mer om dette med kvantitetskravet(...). (...) tiltro til programmer(...), ting er at det er av effektivitetshensyn for oss at det er (...), at vi har vårt krav at man skal møte her to ganger i uka. Det må ikke være individuelle samtaler. Så hvis vi kan klemme sammen ti stykker på to timer så er det veldig effektivt for oss. Men vi ser at veldig mange av våre klienter sliter med eksempelvis rusproblematikk og vi tror da at det er en god anledning, hvis de er dømt for ruspåvirket kjøring, å snakke om det både individuelt men også i gruppe, strukturert over tid for å få tak i den problematikken når de soner”.

Her betones rehabilitering i effektivitetens ånd. Dette er igjen et eksempel på et systemtilpasset objektperspektiv på den domfelte (Hammerlin 2004, 2008). Man får klientbehandlet flere på kort tid samtidig som sosialarbeideren klarer og ”fange” opp den problematikken domfelt sliter med.

Informant nr. 2 opplyser at:

”Vi blir pest på ressurser, vi blir pest på måloppnåelse vi blir pest på en haug med forskjellige ting som blir kanalisert i mål og resultater. Og så er det mye mer i mellom det. (...) jeg tror ikke alt dette gir roen til å utføre godt sosialt arbeid”.

Informant nr. 4 supplerer med:

”(...) og så er det andre forhold i straffegjennomføringen, blant annet som ikke gjør at det alltid går etter intensjonen ved å holde fast på den sosialfaglige oversikten. (...) også i forhold til klientmassen. Hvis det er mye å gjøre kan det gå litt fort unna. Særlig innen samfunnsstraffen. OK, vi får sette ham i jobb, da. Og så gjennomfører han så og så mange timer uten at man har tenkt igjennom helhetlig om hva som egentlig skal til for å holde dette mennesket kriminalitetsfri – ikke bare gjennomføre en straff”.

Informanten fortsetter: *"(...) man blir stresset i forhold til å tilrettelegge på best mulig måte. (...) det er press i forhold til arbeidssituasjonen og så fort du ikke har gjort det, også ødelegger du for det sosialfaglige arbeidet".*

Informant 6 følger opp innspillet:

"Det er en balansegang når du skal pushe folk igjennom på tid. Og det skal være et innhold som er meningsfylt. Da blir det plassering og samfunnsnyttig arbeid – kontroll".

Effektivitetshensyn setter med andre ord bruken av skjønn under press. Det jeg synes informantene viser til, er en rekke forhold de ikke har kontroll på, men som ligger i kravstrukturene innenfor sikkerhetsideologiske prinsipper og også i organisasjonelle og formelle rasjonalitetsprinsipper. Disse er nedfelt i handlingsplaner, stortingsmeldinger og straffegjennomføringsloven. Dette kan ses på som en form for symbolsk makt (Bourdieu 1996). Informantene poengterer at *"kvantitetskrav, blir pest på ressurser, hvis det er mye å gjøre, press i forhold til tid og ikke minst at de domfelte har en gjennomføringstid de skal gjennomføre straffen sin på"*. Det er tydelig at sosialarbeiderens handlingskompetanse påvirkes av ressurs- og måloppnåelse og utmålt tid. Med disse kravene som organisatorisk styringsform kan den domfelte fort bli en "vare" på et samlebånd der et menneske-, fange- og klientsyn først og fremst domineres av et objektperspektiv. Dette utfordrer friomsorgsarbeiderens bruk av skjønn på en annen måte sammenliknet med de juridiske føringene.

4.4.4. SOSIALARBEIDERENS HANDLEKOMPETANSE STÅR I EN VEKSELVIRKNING MELLOM DERES KUNNSKAPSKAPITAL, VERDIER OG HOLDNINGER OG FRIOMSORGENS VIRKSOMHETS BETINGELSER

Flere av informantene trekker inn det doble styringsperspektivet, den straffeideologiske legalitet og den organisatoriske formålsrasjonaliteten, ikke bare som absolutte begrensninger, men som også muligheter i begrensningene. Informant nr 3. uttrykker seg slik:

"Jeg synes i og for seg at lovens bokstav som sådan er egentlig ganske romslig. Jeg synes ikke at lovteksten i seg selv er til hinder for å bruke skjønn. Jeg synes det ligger mange muligheter der hvis man ønsker å bruke det. Det ligger også ganske mange muligheter til det motsatte hvis man ønsker det også. (...) vi er jo veldig rigid styrt med at sakene skal ha 35 %

annet innhold, en fremtidsplan, det skal være sånn og slik (...). Men hvis man anvender skjønn riktig, så får sånne ting være litt veiledende”.

”Jeg synes at dette med å gjøre folk bedre rustet til å klare seg i fremtiden er veldig god. Hvis man vektlegger det og betoner det, kan man velge mange gode løsninger” (4).

”(…) ta beslutninger man ikke helt kan lese ut av loven” (6).

”Jeg tror at det å være klar i argumentasjonen er viktig for meg. At du fremstår som overbevisende i argumentasjonen er viktig for meg”(2.)

”Jo, det er vel slik at hvis man tenker å bli hørt oppover i et system, er det vel at desto mer fornuftig og saklig argumentasjon man har jo større sjanse er det for at man blir hørt. Det er jo klart at språk og faglig terminologi er to sider av den saken. Videre er det viktig at man er tydelig nok på å få frem budskapet. At man er bevisst på hvorfor man gjør det man gjør. At man er bevisst på hva man gjør og tydelig på hvorfor man gjør som man gjør”(3).

Informantene mener her at de har gode muligheter til å bruke skjønn. Informant nr. 3 sier at *”(…) så får sånne ting være veiledende”.* Dette tyder på en trygghet i forhold til egen kompetanse og i forhold hva man mener er viktig for den domfelte. Informant nr. 6 synes at hvis man vektlegger rehabiliteringsperspektivet, har man gode muligheter innenfor lovens rammer. Her kan det innvendes at kravstrukturen i fengselsvesenet er temmelig presis på at sikkerheten og kontrollforanstaltningene er de viktigste og at rehabiliteringsideologien og praksisformer påvirkes sterkt av dette. Det er altså ikke gitt at rehabiliteringsideologien kan omsettes i praksis på en mangfoldig og kreativ måte. Det som også synes viktig for informantene er at man kan argumenterer for sine avgjørelser på en slik måte at den er etterrettelig og transparent. Som informant nr. 4 vektlegger:

”Hvis det bare blir skjønn og ikke kunnskap, da blir det bare synsing og det er ikke poenget. Du må vite hva du holder på med, at kunnskapen du har tilegnet deg er både teoretisk og praktisk. (...) det er veldig trygt å ha den teoretiske fagligheten i bunn”.

Informanten poengterer nødvendigheten av å ha riktig kunnskapskapital i bruk av skjønn og utførelsen av praksis, men at dette må stemme overens med den symbolske kapitalen og den kunnskapskapitalen som kreves på feltet. Symbolsk makt blir dermed her et viktig begrep

(Bourdieu 1996). Informant nr. 6 sier det slik: *"(...) at man blir respektert og da er det viktig at man fremstår som en profesjonell og skikkelig og gjennomtenkt. At de løsningene man har valgt ikke er lettvinte, men baserer seg på erfaring og kunnskap"*.

Hva som anses som hensiktsmessig henger med stor sannsynlighet sammen med sosialarbeiderens både teoretiske kunnskap, eget verdisett og de rammene straffegjennomføringen setter. Ved å kombinere disse synes det som at sosialarbeideren handlingskompetanse står i vekselvirkning mellom indre betingelser og i forhold til friomsorgens virksomhetsbetingelser (Nygren og Fauske 2009).

Jeg stilte også informantene spørsmål om den nye arbeidssituasjonen for sosialfaglig arbeid i kriminalomsorgen krever en ny handlekompetanse utviklet ut fra behovet for en ny kunnskapskapital. Dette drøftes i delkapittel 4.5 under.

4.5. HAR SOSIALARBEIDEREN TILSTREKKELIG MED KOMPETANSE ELLER ER DET BEHOV FOR NY HANDLEKOMPETANSE?

"Å se – kartlegging av hvor mennesket befinner seg og hva det trenger" (4). Informanten viser til gjenkjennbare metoder i sosialt arbeid; å etablere kontakt, identifisere, kartlegge og analysere den domfeltes situasjon og behov (Kokkin 2005). I denne fasen får man kjennskap til klientens nettverk og hans/hennes sosiale og symbolske kapital (Bourdieu 2005). Spørsmål som arbeidssituasjon, utdanning og om vedkommende har bodd i egen leilighet, eller har bolig stort sett vært institusjoner hvor fengsel har vært hovedoppholdssted er eksempler på det det spørres om? Hva med rushistorien og kriminaliteten?

"Jeg kan liksom ikke forstå at det går an å jobbe klientarbeid uten å bruke skjønn. Det er jo, et er jo klokskap satt i system. Utgangspunkt i sosialt arbeid er klokskap satt i system og det er jo skjønn."(2)

Informant nr. 4 framhever følgende:

"Jeg tenker vi vet hva som skal til for å holde seg unna kriminalitet. For ofte mangler folk basis ting i livet sitt som gjør at de sklir ut igjen. Og det er ikke bare bolig og jobb, men (...) vi kan se hele mennesket og sette inn tiltak for å holde dem unna kriminalitet". Jeg tror vi er veldig gode på å kartlegge og ha oversikt over folk og deres behov for å fylle det som skal

gjøre at de holder seg unna kriminalitet. Sosialfaglig utdanning tar jo også for seg folkets sunnhet og helse, hva er det som gjør at de blir frisk enn såkalt effekt”.

Informant nr. 4 fortsetter resonnetet med flere andre innspill:

”Jeg tror det har mye med relasjonen. At man ser hele mennesket (...) og sette inn tiltak for å holde dem unna kriminalitet.

”Sosialarbeideren har en egen måte å tenke på, erfaring og kartlegging. At vi kan se hele individet, og se det i samspill med samfunnet. Vi er gode på å se hva mennesket trenger for å få frem ressurser, tette noen hull, for å utvikle ting videre. Og vi vet om menneskets utvikling og hva det trenger”.

”(...) det er ikke bare den gode samtalen som gjelder, men også å forvalte lover og regler”.

”Det at man har en planmessig oversikt. At man har delmål underveis for å nå hovedmål. Så må klienten være med på prosessen så han ikke opplever at det blir tredd ned over hodet hans. Det er viktig med oppnåelig mål underveis. At det er systematikk i det, planmessig, skriftlig og oversiktlig. Det er viktig at du tenker ressurs (...)”. Det synes som at denne informanten vektlegger helhetssynet og relasjonen som viktig betingelse for samhandling med den domfelte. *”At vi kan se hele individet”* kan forstås som at sosialarbeideren *”starter der hvor klienten er”*. Dette er en viktig faktor for å bygge tillit og en god relasjon. I følge Levin (2004), jobber sosialarbeideren med og gjennom relasjoner for å kartlegge og analysere klientens situasjon for å finne frem til *”hva mennesket trenger for å få frem ressurser, tette noen hull, for å utvikle ting videre. Og vi vet om menneskets utvikling og hva det trenger”*. På denne måten bruker denne informanten relasjonen både som et analyseredskap og et handleredskap (Levin 2004). Samtidig understreker informanten at *”det ikke bare er den gode samtalen som gjelder, men også å forvalte lover og regler”*. Med dette utsagnet tolkes det som at informanten ser noen motstridende hensyn og krav.

Informant nr. 5 betoner følgende: *”Min jobb er å være bindeleddet mellom samfunnet og den vanskeligstilte” (...). Man har metoder for hvordan man skal lytte, hvordan man skal gjøre ting i samhandling med andre mennesker”*. Informanten legger til: *”Jeg tenker at vi kan bruke mer tid på å høre på den andre personen og forstå hvor personen er. Empati, vi starter der hvor personen er. (...) det å møte personen der han er, kanskje skiller oss fra andre profesjoner. (...) jeg tenker det er det selvhjulpne begrepet da, at du en dag skal være selvhjulpne og at det er kanskje det vi har i fokus. At du en dag skal være selvhjulpne og ikke*

være avhengig av alle etatene rundt deg. Og ha den innfallsvinkelen kan være veien videre for hvordan prosessen utarter seg”.

Denne informanten betoner videre viktigheten av at klienten skal bli i stand til å hjelpe seg selv og at sosialarbeideren er en viktig bidragsyter i endringsprosessen og at nettopp det *”å starte der personen er”* er en viktig handlekompetanse. Samtidig reflekterer informanten rundt: *”Jeg tenker at vi kan bruke mer tid på å høre på den andre personen og forstå hvor personen er”*. Vedkommende vektlegger at han/hun har tilstrekkelig med kunnskap og kompetanse til å samhandle med andre mennesker ved å vise til at han/hun *”har metoder for å lytte, hvordan man skal gjøre ting i samhandling med andre mennesker”*, men slike jeg tolker dette, begrenses informantens handlekompetanse om å være en ressurs for klienten av at vedkommende ikke har tilstrekkelig med tid til samhandle med den domfelte.

En av de andre informantene stiller kvalitative spørsmål som en motsetning til den formålsrasjonelle kvantifiseringen:

”For meg er det viktigere å diskutere om friomsorgen har de riktige programmene. (...) det blir litt sånn at vi får som måltall å gjennomføre forskjellige programmer i løpet av et år. (...) det er viktigere å gjennomføre et program, enn, for noen har sagt at det og det skal gjennomføres i stedet for å diskutere om dette programmet er riktig. Da må det sosialfaglig bare pent vike, fordi det er noen som har sagt at de og de programmene skal gjennomføres og kjøres så og så mange. Det er Kriminalomsorgens sentrale forvaltning som har tatt en beslutning på hvilke programmer som er fornuftige” (3). Informanten fortsetter: *”(...) altså det krever at man tør å diskutere når vi får motbør fra regionen. (...) det krever at vi står rakrygget og forsvarer synet vårt, nettopp for å kunne anskueliggjøre at skjønn er kanskje mer fornuftig enn umiddelbar bruddmelding (...). Regionen er tross alt vårt overordnede nivå og det krever at man er trygg både på seg selv og den andre ”(3).*

De andre informantene viser til ytterligere behov: *”Jeg tenker at folk som jobber innen kriminalomsorgen skal ha kunnskap om hvordan de skal forvalte innholdet i friomsorgen på best mulig vis. Det må ikke komme her og ikke ha noe – du må ha en profesjon i bunn for så å lære videre om det området du skal forvalte. Det tror jeg stortingsmeldingen mener. Og det ikke er – hvis det bare er skjønn og ikke kunnskap da blir det bare syensing og det er ikke poenget ”(4).*

”Jeg skulle ønske vi hadde mer standardiserte (...) og det tenker jeg handler om å gi den domfelte en bedre straffegjennomføring”(1).

”At man lager noen generelle formuleringer hvor man begrunner og bygger opp argumentasjonen i forhold til teori. (...) jeg tror det hadde hevet statusen. For det blir mye mer tyngde over de vurderingene som gjøres” (6).

Jeg vil avslutte dette underkapitlet med noen oppsummerende kommentarer på basis av informantenes innspill, men også komme med noen refleksjoner som er en del av fagdiskusjonen i kriminalomsorgsavdelingen, samt presisere noen av mine egne. Kravene, etter den nye organiseringen, er åpenbart motstridende, ikke minst ideologisk sett. En ny sosialarbeiderrolle som straffegjennomfører avspeiler motstridende rollefunksjoner basert på det særegne virket. Det er åpenbare begrensninger som møtes i den praktiske hverdagen. Begrensninger som forstyrrer den gamle sosialarbeiderrollen i etaten. Den nye sosialarbeiderrollen må få virksomhetsmuligheter som gis bedre handlekompetanse. Dette må gjøres kunnskaps- og kompetansemessig, men også i lys av bedre og klarere ideologiske og praktiske prinsipper for det arbeidet som skal gjennomføres av en sosialarbeider som også er straffegjennomfører. Informantene har tydeliggjort begrensninger som utfordrer grunnleggende virksomhetsforutsetninger for et sosialfaglig arbeid hvor utfordringene er det kunnskapsmessige, praktiske, teoretiske og etiske i forhold til klientsynet.

Motsetningene uttrykkes i straffeideologi versus rehabiliterings- og omsorgsideologi og formålsrasjonelle krav til virksomheten. Dette kommer til uttrykk i form av økonomiske krav, effektivitet og evidensbaserte tilrettelegginger versus kvalitetssikring i arbeidsvirksomheten, tiltak og opplegg. Altså: objektperspektiv versus subjektperspektiv, gammel versus ny kunnskapskapital/handlekompetanse, formalisme versus kreativitet og faglig skjønn. Her ligger det motstridende rollefunksjoner.

Foreløpig synes flere av utviklingens motsetninger å være forsonlige, men de kan lett bli uforsonlige der ikke bare sosialarbeider, men også den domfelte blir skadelidende. Ett problem som er blitt presentert som vesentlig i kriminalomsorgen i dag er et fange- og klientsyn som objektgjør og ikke subjektgjør den enkelte. Det synes som om de målene som har vært presentert i målsettinger, arbeidsdokumenter og annet, tenderer til et teknokratisk og administrerende menneskesyn framfor et subjektperspektiv (Hammerlin 2004, 2008; Hammerlin og Mathiassen 2006).

Gjennom analysen av informantenes utsagn/sitater reiste det seg noen kritiske refleksjoner og betraktninger som jeg vil kommentere i kapittel V.

KAPITTEL V. AVSLUTNING

5.1. INNLEDNING

Utviklingen har gradvis gått fra den tiden friomsorgen var Vernelaget og til de funksjonene de har i dag. I Vernelagets tid var det overvekt av omsorg, noe kontroll var det, men denne var nedtonet. Etter hvert ble de tillagt mer kontroll og da Vernelaget ble Kriminalomsorg i frihet fikk sosialarbeiderne i enda større grad tilsyns- og kontrollopgaver med de domfelte. Men fortsatt var hovedfokuset omsorg og hensynet til den domfeltes mulighetsbetingelser for tilbakeføring til samfunnet (NOU 1975:61). Etter at fengslenes og friomsorgens oppgaver nå har blitt regulert inn under straffegjennomføringsloven av loven i 2001, har friomsorgen og fengslenes oppgaver blitt slått sammen. Dette har lagt helt andre premisser for friomsorgens oppgaver og utførelsen av dem enn tidligere. Før sammenslåingen var det fengslene som hadde kontrollopgavene. Så fort den domfelte ble løslatt til oppfølging hos friomsorgen var vedkommende å betrakte som et ”fritt” menneske. Selv om tilsynsbegrepet ble brukt, var det likevel omsorg, støtte og veiledning som sto i fokus, selv om sosialarbeideren på den tiden også måtte melde brudd på vilkår. Ved innlemming i straffegjennomføringsloven ble sosialarbeideren straffegjennomfører på ”ordentlig” og måtte gjennomføre sin del av straffegjennomføringen med de domfelte på lik linje med fengslene. Spørsmål i denne studien er hva denne endringen har gjort med sosialarbeiderens funksjon og rolle og sosialt arbeid som fag innen friomsorgen.

5.2. SOSIALT ARBEIDS FREMTIDSBETINGELSER PÅ EN ARENA SOM STYRES AV STRAFFEIDEOLOGISKE PRINSIPPER

Mine kritiske betraktninger som dette oppsummerende kapitlet bygger på er 1) informantenes utsagn og innspill, 2) egen feltpraksis og 3) de teoretiske og kritiske referansene knyttet til kriminalomsorgen som har vært presentert i denne avhandlingen.

Det har i studien blitt reist en rekke etiske og faglige dilemmaer med utgangspunkt i sosialt arbeid som fag og sosialarbeiderens rolle på det strafferettslige feltet som friomsorgen representerer. Av dette kan det tyde på at straffegjennomføringsideologien har ført til visse begrensninger i sosialt arbeid som fagfelt i en straffegjennomførende virksomhet.

Sosialt arbeid jobber på en arena hvor sosialarbeideren er underlagt lovverket og de juridiske reglene, men også straffeideologiske prinsipper. Dette synliggjøres også av en av informantene som påpeker at man må ”forsvare” faget overfor det juridiske. Man kan stille spørsmål om et slikt forsvar er nødvendig? Skulle det ikke være slik at man respekterer og tilkjenner det mangfold av faglige perspektiver ulike profesjoner representerer i en etat og hvor ulike stortingsmeldinger har presisert et behov for et fagmangfold og en fagkoordinering som mål i en omsorgs- og rehabiliteringsprosess. Dette kan føre til kompetansestrid om faglig integritet og posisjoner og om hvem som har definisjonsmakten på hva som er hensiktsmessig straffegjennomføring (Bourdieu 1996). En etat der straffe-, sikkerhets- og kontrollideologien og det juridiske har et fortrinn gjennom virksomhetens definerte feltpraksis, kan komme i motstrid til å skade den domfeltes rehabiliteringsprosess. Selv om det er ulike betoningene i informantenes vektlegginger av muligheten for skjønnsutøvelse, er det lover og regler som til syvende og sist regulerer handlingsrommet og feltet. Skjønn blir på denne måten en symbolsk og kulturell kapitalform som ikke viser seg å være tilstrekkelig gangbar, samtidig som nettopp profesjonelt skjønn og vurderinger er sentralt i sosialt arbeid (Bourdieu 2005). I sosialt arbeid som et praktisk rettet fag er skjønnsvurderingene ikke bare en del av sosialarbeiders erfarings- og kunnskapskapital, men også en viktig utfordrer til etiske og moralske spørsmål. Det straffende systemet utviser i hovedsak et teknokratisk syn på den domfelte (Hammerlin 2004, 2008). Selv om sosialarbeiderne i denne studien ikke entydig har tydeliggjort et subjektperspektiv, er det likevel til dette perspektivet de tenderer, samt å se hele individet i dets sosiale kontekst. Deres bruk av skjønn kan bidra til å utfordre regelverket til det beste for de domfeltes endringsprosess. Av dette kan det utledes tre mulige retninger: En inneholder en radikal innfallsvinkel i forhold til om friomsorgen bør løsrives fra kriminalomsorgen. En annen retning kan være at man går inn og reviderer og reformerer på en slik måte at sosialt arbeid får en sterkere posisjon. Og den siste mulige retningen er om dagens situasjon opprettholdes og forverres ved at oppgavene blir mer og mer uhåndterlig i forhold til de motsetningene som er avdekket.

Oppgavens problemstilling er: *Sosialt arbeid som fagfelt i en straffegjennomførende virksomhet. Har sosialt arbeid som kunnskap betydning for klientarbeidet ved friomsorgskontorene etter omorganiseringen?* Ut fra studiens analyse synes det som at sosialt arbeid utgjør en forskjell, nettopp ved at bruken av profesjonelt skjønn utfordrer lover og regler. Sosialt arbeid utfordrer også et faglig og etisk dilemma sett i lys av motsetningsforholdet mellom straffeideologiske føringer og organiseringer og en ønsket

rehabiliterings- og omsorgsideologi som preger virksomhetsfeltet. Samtidig er det viktig å reise spørsmålet om sosialarbeideren får brukt sin kunnskap og om dette er ”gangbar” kunnskap innen det strafferettslige feltet. Studien aktualiserer nye spørsmål: Hva med utviklingen videre? Har friomsorgen med dette som bakgrunn, en fremtid innen kriminalomsorgen? Eller burde den fristilles og få en fri rolle? Var integreringen av friomsorgen i kriminalomsorgens straffegjennomføring en feil beslutning, eller vil den i fremtiden være mer mulighetsskapende? Hvis friomsorgen fortsatt skal være en integrert del av straffegjennomføringen, hvordan skal man få dempet konfliktene mellom kontroll og sosialt arbeids faglige prinsipper?

Hvis man tar utgangspunkt i Nygren og Fauske (2009) er det klart at sosialt arbeid og den nye sosialarbeiderfunksjonen i straffegjennomføringsetaten formes ved tilegnelse av kunnskaper og ferdigheter gjennom læring. Man påvirkes dessuten ved sosialisering av en annen fagidentitet og av nye verdier og ideologier. De straffeideologiske og kontrolltekniske prinsippene utfordrer sosialarbeiderrollen spesielt. Det er også klart at både intervjuene og praksis viser at sosialarbeiderne har utviklet en kunnskap og kompetanse for å kunne handle innenfor de nye sosiokulturelle og materielle kontekstene. Intervjuene avdekker informantenes beredskap og løsninger ikke minst gjennom bruk av skjønn og fleksibilitet. Spørsmålene som likevel kan reises, er på hvilken måte sosialarbeideren tilpasser seg sine omgivelser og oppgaver gjennom de nye ytre betingelsene, og om utviklingen i kriminalomsorgen vil komme til å bryte ned sosialarbeiderkompetansen og sosialt arbeid som fag på en slik måte at denne kompetansen og dermed også praksisfellesskapet svekkes.

VEDLEGG

Vedlegg 1. Godkjenning fra NSD

Vedlegg 2. Personvern for forskning

Vedlegg 3. Godkjenning fra Region øst, ved Oslo friomsorgskontor

Vedlegg 4. Informasjon vedrørende studien

Vedlegg 5. Samtykkeerklæring

Vedlegg 6. Intervjuguide

LITTERATUR

- Botnen Eide, Solveig og Skorstad, Berit (2009). *Etikk – til refleksjon og handling i sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Bourdieu, Pierre (1996). *Symbolsk makt*. Oslo: Pax forlag.
- Bourdieu, Pierre (2005). *Viden om viden og refleksivitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Grimen, Harald (2008). Profesjon og kunnskap. Molander, A. & Terum, L.I. (red.). *Profesjonsstudier* (s. 71- 87). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hammerlin, Yngve (2008). *Om fangebehandling, fange – og menneskesyn i norsk kriminalomsorg i anstalt 1970 – 2007*. Oslo: Det juridiske fakultet. Universitetet i Oslo.
- Hammerlin, Yngve og Larsen, Egil (1997). *Menneskesyn – av betydning for arbeidet med mennesker?* Nordisk udkast nr.2.
- Hammerlin, Yngve (2004). Omsorg, behandling – men også sublimetoder for sosial kontroll og underkastelse i et repressivt system? *Psyke & Logos* (25, 697-727). København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Hammerlin, Yngve og Larsen, Egil (1997). *Menneskesyn i teorier om mennesket*. Oslo: Ad Notam, Gyldendal.
- Hammerlin, Yngve og Larsen, Egil (2000). ”Tungtsonende” *Forsknings-/evalueringsrapport for TFP(tverrfaglig fengselsprosjekt) i Oslo kretsfengsel*. Oslo: Dokumentasjon og debatt nr. 1/2000/ KRUS.
- Hammerlin, Yngve, og Mathiassen, Charlotte (2006). *Før og nå. Om konsekvensene av organisatoriske endringer for samhandling mellom fanger og betjenter i et utvalg av lukkede fengsler*. Oslo: Rapport nr. 5/2006/KRUS.
- Hammerlin, Yngve og Nesvik, Stig (2004/2005). *Tiltak overfor gjengangere (TOG). Oppsummerende prosessevaluering og et forarbeid/ansatser til sendere studier*. Oslo: KRUS.

- Hutchinson, Gunn Strand og Oltedal, Siv (2003). *Modeller i sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kokkin, Judith (2005). *Profesjonelt sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Kvale, Steinar og Brinkmann, Svend (2009). *InterViews Learning the Craft og Qualitative Research Interviewing*. California: Sage Publication, Inc.,
- Levin, Irene (2004). *Hva er sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Levin, Irene og Trost, Jan (1996). *Å forstå hverdagen*. Oslo: Tano – Aschehaug.
- Levin, Irene og Trost, Jan (2005). *Hverdagsliv og samhandling. Med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lov av 18. mai 2001 nr. 21: om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven), med endringer, sist ved lov av 15. juni nr. 64.
- NOU 1975: 61 (1975). *Kriminalomsorg i frihet*. Oslo: Justis – og Politidepartementet.
- NOU 1993: 32 (1933). *Nytt fundament for friomsorgen*. Oslo: Justis – og Politidepartementet.
- Nygren, Pär og Fauske, Halvor (2009). *Handlekompetence og ideologi/Individ, profession og samfund*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Nygren, Pär og Thuen, Harald (red.) (2008). *Barns og unges kompetanseutvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Oltedal, Siv (1988). *Haldning og handling. Innføring i sosialt arbeid*. Bodø: Tano AS.
- Røysum, Anita (2006). Sosialt arbeid som kunnskap. Røysum, A. (red.). *Sosialt arbeid. Refleksjoner om kunnskap og praksis*. (s. 11 – 25). Oslo: FO.
- Skardhamar, Torbjørn (2005). *Lovbruddskarriere og levekår. En analyse av fødselskullet 1997*. Oslo: Statistisk sentralbyrå 2005/9.
- Soydan, Haluk (1993). *Det sociala arbetes idèhistoria*. Örebro: Studentlitteratur.
- St meld. nr 27 (1997–98). *Om kriminalomsorgen*. Oslo: Justis – og Politidepartementet.
- St.meld.nr. 37 (2007–2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*. Oslo: Justis – og Politidepartementet.

Widerberg, Karin (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo:
Universitetsforlaget.

Zahavi, Dan & Overgaard, Søren (2005). Fænomenologisk sociologi – hverdagslivets subjekt.
Hviid Jacobsen, Michael (red.) og Kristiansen, Søren (red.). *Hverdagslivet*.
Sociologier om det upåagtede (s.165-194). København: Hans Reitzels Forlag.

Internettsider:

http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=07557

[http://www.krus.no/upload/PDF-dokumenter/Nordisk%20statistikk%202004-2008\(web\).pdf](http://www.krus.no/upload/PDF-dokumenter/Nordisk%20statistikk%202004-2008(web).pdf)

VEDLEGG 1. GODKJENNING FRA NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Anita Røysum
Avdeling for samfunnsfag
Høgskolen i Oslo
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 15.02.2010

Vår ref: 23591 / 2 / KH

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 29.01.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

23591	<i>Hvordan kan sosialt arbeid som kunnskap anvendes innenfor Oslo fromsorgskontor?</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Anita Røysum</i>
Student	<i>Kim Helene Olsen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, vedlagte prosjektvurdering - kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.07.2010, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Kjersti Håvardstun

Kontaktperson: Kjersti Håvardstun tlf: 55 58 29 53
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Kim Helene Olsen, Olav Nygardsvog 53, 0688 OSLO

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyre.piarve@ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVE, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmas@sv.uib.no

VEDLEGG 2. PERSONVERN FOR FORSKNING

Personvernombudet legger til grunn at prosjektet er klarert med kriminalomsorgen region øst.

Informasjonsskrivet til utvalget er tilfredsstillende forutsatt at det tilføyes kontaktopplysninger til veileder (daglig ansvarlig).

Prosjektslutt er 01.07.2010. Datamaterialet anonymiseres ved at verken direkte eller indirekte personidentifiserbare opplysninger fremgår. Opptak/lydfiler slettes. Indirekte personidentifiserbare opplysninger som navn på arbeidsplass fjernes, omskrives eller grovkategoriseres.

VEDLEGG 3. GODKJENNING FRA REGION ØST, VED OSLO
FRIOMSORGSKONTOR

Kriminalomsorgen
Oslo friomsorgskontor

Kim Helene Olsen
Olav Nygardsveg 53

O688 oslo

Deres ref:

Vår ref:

Dato:
01.11.2010

DET VISES TIL TIL FORSPØRSEL AV 02.02.10

Din forespørsel om å intervju ansatte ved Oslo friomsorgskontor er innvilget. Intervjuene skal brukes til masteroppgaven.

Med hilsen

Reidar Espedal
Friomsorgsleder

Kriminalomsorgen region øst

Postadresse:
Dokumentsenteret,
Postboks 694
4305 Sandnes

Besøksadresse:
Mariboestgt 13
sideinngang 5 etg
Oslo

Telefon: 22 86 77 00
Telefaks: 22 86 77 01
Org.nr: 973883631

Saksbehandler:

VEDLEGG 4. INFORMASJON VEDRØRENDE STUDIEN

Jeg er masterstudent i sosialt arbeid ved Høgskolen i Oslo. Denne våren skal jeg skrive min avsluttende masteroppgave. Temaet for oppgaven er: *Hvordan kan sosialt arbeid anvendes som kunnskap innen Oslo friomsorgskontor?*

Nåværende straffegjennomføringslov har satt andre krav til saksbehandling og etterprøvbarehet. Videre ble forutsigbarheten i straffegjennomføringen, spesielt for friomsorgskontorene, fremhevet. Manualiserte programmer har fått en større del av klientarbeidet.

Med dette som bakgrunn, er formålet med studien å se på hvordan sosialt arbeid anvendes innen Oslo friomsorgskontor og hvordan denne kompetansen samhandler med andre profesjoner tilsatt ved kontoret.

Jeg skal utføre en kvalitativ studie hvor det er ønskelig å intervju fem personer med sosialfaglig utdannelse. Intervjuets varighet er ca. halvannen time og foregår i enerom. Jeg kommer til å bruke båndopptaker og ta notater under intervjuet.

Deltakelse er frivillig. Datamaterialet vil bli behandlet konfidensielt og de intervjuede personene anonymisert. Innsamlet data lagres på en kryptert fil. Når oppgaven er ferdig, slettes innsamlet materiale. Forhåpentligvis er oppgaven ferdig juli 2010.

Samtykket an trekkes når som helst uten nærmere forklaringer og de innsamlede dataene blir da slettet. Intervjuet vil ikke omhandle personopplysninger.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

Hvis du vil delta i undersøkelsen, er det fint om du undertegner vedlagt samtykkeerklæring.

Har du noen spørsmål vedrørende dette, kan du ringe:

Kim Helene Olsen, mob: 93 40 23 56 eller sende meg en mail på:

kim_helene.olsen@getmail.no

Vedlegg: Samtykkeerklæring

VEDLEGG 5. SAMTYKKEERKLÆRING

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om denne studien: *Hvordan kan sosialt arbeid anvendes som kunnskap innen Oslo friomsorgskontor?*

Deltakelse er frivillig og jeg kan når som helst trekke samtykket uten nærmere forklaringer.

Innsamlet data som gjelder meg, blir da slettet.

Jeg ønsker å delta i denne studien.

Dato og signatur:

.....

VEDLEGG 6. INTERVJUGUIDE

Intervjuguide

Hvilken sosialfaglig grunnutdanning har du?

Hva var årsaken til at du valgte å bli sosialarbeider?

Hvor lenge har du jobbet ved Oslo friomsorgskontor?

Hvilke profesjoner er ansatt ved Oslo friomsorgskontor?

Har det vært en tverrfaglig utvikling ved kontoret?

Hva tror du er bakgrunnen for Oslo friomsorgs valg ved tilsetting av de ulike profesjonene?

Hva er positivt/negativ med denne tverrfagligheten?

Opplever du at de ulike profesjonene er likestilt ved kontoret?

Hvordan kommer dette til uttrykk?

Hvordan vil du beskrive sosialt arbeid?

Hva mener du skiller sosialt arbeid fra andre profesjoner ved kontoret?

Hvilke egenskaper vektlegger du som viktig i klientarbeidet?

Hva legger du i begrepet ”skjønn”?

Hva slags betydning mener du bruken av skjønn har i klientarbeidet?

På hvilken måte kommer skjønnet til anvendelse?

Hvordan vektlegges bruken av skjønn av de ulike profesjonene?

Er det noen forhold i straffegjennomføringen som begrenser eller utvider bruken av skjønn?

Gi eksempler

På hvilken måte er dette positivt/negativt?

Opplever du at bruken av skjønn tillegges ulik verdi avhengig av hvilken yrkesgruppe som ytrer seg?

Gi eksempler

Hvilke betydning har manualer og standardisert programvirksomhet for avgjørelsen i faglige vurderinger?

Gi eksempler

Hva slags betydning har manualer og standardiserte programvirksomhet for arbeidet med klientene?

På hvilken måte er skjønn, språk og terminologi viktig i argumentasjonen for å bli hørt i faglige vurderinger?

Hva legger du i begrepet ”taus kunnskap”?

På hvilken måte kommer ”taus kunnskap” til uttrykk/anvendelse?

Oppgjennom årene har samfunnets syn på kriminelle og straff endret seg. På hvilken måte har dette påvirket og påvirker klientarbeidet?

Gi eksempler

Oslo friomsorgskontor er en straffegjennomførende etat som beveger seg på det juridiske området. Opplever du at dette påvirker utførelsen av sosialt arbeid? På hvilken måte?

Er sosialarbeideren kriminalomsorgens representant eller møter han/hun klientene uavhengig av systemet? Gi eksempler

Hvor ser du på deg selv i systemet?

